

POLITICA EXTERNĂ A UNIUNII SOVIETICE (1917-1991)

Cuprins

1.1. Obiective	1
1.2. La originea glacisului strategic: sentimentul de insecuritate	1
1.3. Politica externă sovietică în perioada 1917-1924: crearea Kominternului și exportul de revoluție	9
1.4. Cooperarea sovieto-germană și realizarea glacisului restrâns	17
1.5. Uniunea Sovietică și realizarea glacisului extins (1941-1949)	31
1.6. Uniunea Sovietică în relațiile internaționale în perioada postbelică (1950-1991)	40
1.7. Bibliografie	48
1.8. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	49

1.1. Obiective

- Identificarea principalelor caracteristici ale politicii externe sovietice în perioada 1917-1991.
- Evaluarea schimbărilor intervenite la nivelul politicii externe sovietice în perioada 1917-1991.
- Relaționarea fenomenelor economice, sociale, mentale și culturale, caracteristice societății sovietice, cu politica externă promovată de liderii sovietici, în perioada 1917-1991.
- Interpretarea surselor istorice, referitoare la politica externă sovietică.

1.2. La originea glacisului strategic: sentimentul de insecuritate

1.2.1. Despre securitatea statelor

Definiția conceptului de securitate

Securitatea unui stat este, potrivit concepției lui J.-B. Duroselle „forma cea mai generală și cea mai esențială a unui stat”.

Întocmai cum individul încearcă să-și asigure securitatea persoanei (îngrijirea sănătății, mijloace de existență etc.), tot astfel și statele încearcă să-și garanteze siguranța prin mijloace politice, militare și economice.

Dacă în politica externă a statelor, triada **securitate-putere-prestigiu** se manifestă în grade diferite, în privința ultimelor două componente, în

**Componentele
securității
unui stat**

funcție de resursele demo-economice de care ele dispun, cea dintâi – securitatea – este ușor observabilă în toate epocile și la toate statele, întrucât ea se confundă cu instinctul de conservare.

Modalitățile de garantare a securității au variat de-a lungul timpului, în funcție de loc și de timp, dar anumite constante sunt observabile și, pe temeiul lor, teoria relațiilor internaționale a putut desprinde o serie de paradigme.

În câmpul cercetării istorice, se consideră că există două modalități de asigurare a securității: activă și pasivă.

În prima categorie intră efortul de a dobândi o frontieră strategică sau impunerea unei orientări favorabile intereselor statului mai puternic, vecinilor mai slabi. În cea de-a doua, accentul cade pe câștigarea de timp în vederea dezvoltării potențialului militar, prin acordarea de concesiuni statului mai puternic și, deci, mai amenințător.

Toate aceste considerente teoretice sunt de avut în vedere în evaluarea politicii externe a statului sovietic, încă din primele zile ale existenței sale.

Prin uriașa sa întindere, Rusia beneficia de un factor obiectiv de securitate: spațiul. Eșecul campaniei lui Napoleon, din 1812, duse la concluzia – formulată de Clausewitz – că Rusia nu poate fi cucerită, dar Războiul Crimeii (1853-1856) arătase că Rusia poate fi înfrântă și în condițiile ocupării unei părți infime a teritoriului ei, cu condiția ca războiul să provoace o criză politică internă de proporții. Războiul ruso-japonez (1904-1905) avea să confirme experiența Războiului Crimeii.

Al doilea război mondial a făcut o triere severă a marilor puteri și a dovedit că doar Statele Unite și Uniunea Sovietică dispuneau de toate componentele securității: spațiu, resurse umane, potențial industrial. Acest statut a fost considerat de analiști ca făcând inutilă căutarea în exterior a garanțiilor de securitate.

Istoria URSS, mai exact a politicii sale externe, nu confirmă – așa cum se va vedea, mai jos – această afirmație.

Pentru a înțelege căutarea statornică a securității, generată de sentimentul de insecuritate, care a însoțit regimul sovietic de-a lungul întregii sale existențe, este necesar să mai zăbovim asupra unor aspecte teoretice ale problemei.

Raymond Aron, discutând obiectivele statornice, constatabile în istoria relațiilor internaționale, distinge două serii ternare – abstracte și concrete –, fără ca între ele să existe vreun raport de subordonare:

- serie abstractă: **securitate-putere-glorie**;
- serie concretă: **spațiu-oameni-suflete**.

Acceptând principiul în sine, J.-B. Duroselle introduce unele modificări:

- serie abstractă: **putere-bogăție-valori**;
- serie concretă: **spațiu-aur-suflete**.

De precizat că prin „aur”, el înțelege „toate mijloacele posibile de îmbogățire”, iar prin suflete „adeziunea la o ideologie sau, mai simplu, asimilarea lor (*a oamenilor – n. n.*) la comunitatea națională, care i-a absorbit”.

Regimul sovietic a manifestat, cum se va vedea, un permanent

Viziunile liderilor sovietice asupra securității URSS

sentiment de insecuritate, generat de **1)** conștiința clasei politice că deține puterea împotriva voinței majorității populației și **2)** de existența „încercuirii capitaliste”, altfel spus, atacul unei coaliții a statelor capitaliste, capabilă să nimicească regimul sovietic.

Viziunea lui Stalin asupra securității frontierelor sovietice a dat prioritate spațiului, prin constituirea unui brâu de securitate (glacis strategic), alcătuit din țările limitrofe Uniunii Sovietice. În principiu, statele incluse în brâu de securitate ar fi putut să-și conserve regimurile deomcratice, dar politica lor externă trebuia să fie „prietenoasă” față de Moscova, adică să-i respecte interesele de securitate. Convingerea lui Stalin a fost însă că garanții unei politici conforme cu interesele sovietice nu pot fi decât comuniștii, dar comuniștii obedienți față de Kremlin. Pentru a rezuma strategia lui Stalin, formula care o exprimă cel mai fidel este **securitatea prin teritoriu**, între 1944-1947, și **securitatea prin sovietizare**. Ea avea să fie aplicată la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, când Armata Roșie, intrată pe teritoriile statelor est-europene, a putut impune, prin prezența sa, regimuri controlate de comuniști (în Iugoslavia și Albania, comuniștii locali au fost în măsură să acceadă prin mijloace proprii la putere).

Triadele securității sovietice

Raportată la schemele menționate mai sus, strategia de securitate a lui Stalin poate fi integrată triadei spațiu-oameni-suflete. Care este semnificația acestor termeni?

- **Spațiul** a fost în concepția lui Stalin elementul primordial de securitate: viziune, dictată de experiența Rusiei în 1812, întemeiată pe ideea că, în ultimă instanță, cu cât inamicul este ținut la o mare distanță, el își epuizează progresiv forțele, în drumul spre centrele vitale ale Puterii sovietice.
- **Oamenii** reprezintă potențialul demografic, a cărui valoare a fost pusă în lumină de Marel Război de Apărare a Patriei. Nici unul din combatanți nu și-ar fi putut permite pierderile umane suferite de Uniunea Sovietică în anii 1941-1945. Fără a contesta valoarea comandanților sovietici din partea a doua a războiului (în frunte cu mareșalul G.K. Jukov), se poate spune că victoria Armatei Roșii s-a datorat, în primul rând, strategiei numărului. Efectivele, practic inepuizabile, au permis forțelor militare sovietice să-și copleșească adversarul, cu atât mai mult, cu cât deplinul dispreț al lui Stalin pentru viața soldaților săi excludea costul uman din calculul operațiilor militare.
- **Suflete**. Termenul este de înțeles în sens figurat. A câștiga conștiința oamenilor din sfera de influență a Uniunii Sovietice însemna un amplu și sistematic efort ideologic având drept obiectiv îndoctrinarea supușilor noului imperiu în spiritul profundului atașament față de URSS și de „genialul” ei conducător. Teoria marxist-leninistă și internaționalismul socialist („Nu ești patriot adevărat, dacă nu iubești Uniunea Sovietică” a fost sloganul lansat în acest scop) au fost componentele esențiale ale ideologiei promovate în interiorul

„lagărului socialist”.

1.2.2. Cercurile concentrice ale insecurității sovietice

Pentru a înțelege geneza conceptului de **brâu de securitate/glacis strategic** în gândirea politică sovietică, este necesar să se urmărească cele trei „cercuri concentrice”, observabile în istoria Partidului bolșevic și a statului sovietic.

Insecuritatea din interiorul partidului

Insecuritatea din interiorul partidului

În mișcarea revoluționară rusă, începând din secolul al XIX-lea, poliția a izbutit să infiltreze agenți care informau autoritățile asupra discuțiilor și acțiunilor adversarilor regimului țarist. Istoria tuturor acestor mișcări, care își propuneau să doboare regimul țarist, a fost marcată de numeroase cazuri când provocatori ai poliției politice au dezvăluit secrete ale acestor organizații și au provocat arestarea membrilor lor.

Partidul bolșevic nu a fost scutit nici el de astfel de agenți provocatori. Este suficient de amintit că Roman Malinovski, unul dintre liderii bolșevici ajuns deputat în Dumă, a fost dovedit ca agent al Ohranei, după ce Lenin îi luase apărarea cu îndârjire. Prezența acestor agenți provocatori infiltrați în rândurile mișcării revoluționare și, în special, ale Partidului bolșevic, a creat o stare de suspiciune și insecuritate în rândurile adversarilor regimului țarist. Nimeni nu putea avea garanția că tovarășul de idei și de luptă cu care își împărtășea gândurile nu era un dușman deghizat. Teama de agenții provocatori a crescut, transformându-se într-o adevărată psihoză, care avea să fie, mai târziu, utilizată de Stalin pentru a justifica „Marea Teroare” (1936-1938). Acesta este primul cerc al sentimentului de insecuritate din rândurile Partidului bolșevic.

Insecuritatea elitei politice în raport cu masele

Insecuritatea elitei politice în raport cu masele

Cel de al doilea, mai larg, a apărut o dată cu luarea puterii de către bolșevici, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917. Partidul lui Lenin reprezenta o minoritate violentă, hotărâtă să profite de haosul instaurat în Rusia după revoluția din februarie pentru a accede la putere. Lenin și ceilalți lideri bolșevici nu-și făceau nici o iluzie în ceea ce privește caracterul minoritar al partidului lor. De altminteri, alegerile pentru Adunarea Constituantă au pus în lumină raportul de forțe pe eșichierul politic al Rusiei. În urma acestor alegeri, din cele 707 locuri ale Adunării Constituante, bolșevicii au obținut 175, față de 410 ale socialiștilor-revoluționari. Rezultatul era absolut firesc: într-o țară cu o populație preponderent țărănească, bolșevicii, care se sprijineau pe proletariatul industrial, nu putuseră să pătrundă în lumea satelor, controlată de socialiștii-revoluționari (eserii). Această situație s-a menținut de-a lungul existenței regimului sovietic. În ciuda declarațiilor și a manifestațiilor organizate de putere, regimul sovietic nu a izbutit niciodată să-și asigure totala adeziune a populației țării. S-a menținut prin forța aparatului represiv și a sugrumat orice mișcare contestatară. Așa cum a remarcat dizidentul sovietic Andrei Amalrik: „Paradoxul este că regimul

**Rolul aparatului
represiv în
societatea
sovietică**

desfășoară, mai întâi, eforturi colosale pentru a obliga toată lumea să tacă, pentru ca apoi să facă noi eforturi pentru a ști, totuși, ce gândesc și vor oamenii”.

Altfel spus, regimul sovietic a desfășurat, pe de o parte, o forță represivă fără precedent în istorie pentru a ține în ascultare o populație care, în majoritatea ei, nu se recunoștea în clasa politică, iar, pe de altă parte, a creat o poliție secretă, fără precedent, prin dimensiuni și eficacitate, pentru ca, printr-o amplă rețea de informatori, să cunoască adevăratele sentimente ale populației. Existența acestui aparat represiv nu a eliberat elita politică a regimului sovietic de teama posibilității pierderii puterii. Acest sentiment de insecuritate a fost observat, între alții, de Henri Kissinger, care, grație contactelor personale cu liderii comuniști chinezi și sovietici, a constatat sentimentul de nesiguranță al celor din urmă. În timp ce liderii chinezi erau „rezervați, siguri de dânșii, calmi” pentru că aveau în spatele lor o țară milenară, care sfârșise întodeauna prin a-i asimila pe cuceritorii ei, conducătorii sovietici manifestau, în ciuda forței militare a țării lor, un sentiment de insecuritate; ei reprezentau „[...] o națiune care supraviețuise nu prin civilizarea cuceritorilor, ci prin faptul că dăinuise mai mult decât ei, un popor suspendat între Europa și Asia, fără să aparțină nici uneia pe de-a întregul, cu o cultură care își distrusese tradițiile, fără să le înlocuiască în întregime”. Brejnev – ca expresie a acestei clase politice – „încearca să ascundă lipsa lui de siguranță prin furie, și sentimentul său de latentă insuficiență prin fanfaronade ocazionale”.

Constatările fostului secretar de Stat american se plasează în posteritatea ideatică a caracterizărilor făcute politicii externe sovietice de către un observator și cunoscător atât de sagace ca George Kennan, în faimoasa sa „telegramă lungă”, din 22 februarie 1946. Încă de la începutul acestui text, autorul a ținut să sublinieze că trăsătura caracteristică a comportamentului sovietic pe plan internațional este convingerea că URSS trăiește într-o „încercuire capitalistă” antagonică și că nu există nici un mijloc de a asigura, pe termen lung, o coexistență pașnică între cele două lumi: „La baza perspectivei nevrotice a Kremlinului asupra problemelor mondiale, se află simțul tradițional și instinctiv rusesc al insecurității”.

**Insecuritatea
Rusiei/
Uniunii Sovietice
în raport
cu alte state**

Kennan schițează cadrul istoric care a generat un astfel de sentiment – sedentarii amenințați de nomazi, iar, mai târziu, contactele cu societăți mai avansate –, diplomatul american făcând o constatare de ordin general, după ce avertizează că sentimentul insecurității este mult mai puternic la nivelul elitei decât la cel al populației: „Conducătorii ruși au simțit întotdeauna că stăpânirea lor era relativ arhaică în formă, fragilă și artificială în temeiurile sale psihologice, incapabilă să suporte comparația cu sistemele politice ale țărilor occidentale. Din acest motiv, ei s-au temut întotdeauna de penetrația străină, s-au temut de contactul direct dintre lumea lor și lumea occidentală, s-au temut de ce se va întâmpla dacă rușii vor afla adevărul despre lume fără ca, ori și dacă, străinii ar afla despre lumea din țara lor”.

Regimul bolșevic – arată Kennan – a exacerbat aceste temeri și a văzut în lumea exterioară, care se confunda cu lumea capitalistă, un mediu

antagonic față de care statul sovietic trebuia să se înarmeze și să se izoleze. Cu o țară – ca Rusia sovietică – stăpânită de teamă era dificil să se angajeze negocieri întrucât devenea imposibil să se stabilească dacă la vârful puterii, acolo unde se luau deciziile, pătrundea o imagine corectă, obiectivă, nealterată de sentimentul de insecuritate a lumii exterioare.

Insecuritatea externă

Observațiile lui Kissinger și Kennan fac trecerea de la cel de al doilea la cel de al treilea cerc concentric al insecurității. Liderii sovietici au trăit, de-a lungul celor peste șapte decenii de existență a statului sovietic, cu teama unei agresiuni „imperialiste”. Pentru a înțelege apariția acestei temeri, este necesară evocarea succintă a împrejurărilor constituirii statului sovietic.

**Insecuritatea
externă**

Înainte de a o face, nu credem fără folos a plasa politica externă a URSS în „durata lungă” braudeliană.

În opinia noastră, o problemă importantă care apare când este analizată politica externă a Rusiei/Uniunii Sovietice este aceea referitoare la identificarea elementelor de continuitate dintre politica externă de dinainte și cea de după 1917.

1.2.3. Permanențele istoriei

Pentru a putea răspunde la această întrebare vom face apel la o idee – pe cât de fecundă, pe atât de puțin cunoscută în istoriografia occidentală – a lui Nicolae Iorga, privind permanențele în istorie. În viziunea sa, permanențele istoriei sunt pământul, rasa și ideea, ele reprezentând constante ale procesului istoric. Altfel spus, ele constituie – figurat vorbind – o infrastructură a evenimentelor istorice.

**Nicolae Iorga –
permanențele
istoriei**

Prima dintre permanențele enunțate de marele istoric – **pământul** –

„va impune modul de a clădi, linia și calitatea costumului [...] Fiindcă pământul suveran, cu toate vecinătățile lui și cu orizontul lui, își va impune voia”.

Referitor la Rusia și la modul cum această permanență și-a lăsat amprenta asupra evoluției statului rus putem afirma că, în pofida unui teritoriu ajuns imens, Rusia a simțit, de-a lungul vremurilor, o nevoie imperioasă de extindere. În ce ne privește, considerăm că doi dintre factorii care au generat acest comportament sunt de sorginte economică: **a)** condițiile defavorabile practicării agriculturii în zonele centrale ale Rusiei – de unde a început procesul de centralizare statală – i-a împins pe ruși înspre Ucraina și Marea Neagră (în 1783, cuceresc Crimeea; în 1792, Rusia ajunge la Nistru); **b)** aceleași condiții defavorabile i-au obligat pe ruși să se îndrepte spre porturile de la Marea Baltică și de la Marea Neagră, activitățile comerciale desfășurate prin porturile din nordul extrem – Arhanghelsk, Murmansk – fiind supuse capriciilor vremii. Cel de-al treilea factor îl reprezintă nevoia de securitate. Bântuită de un „sentiment de claustrofobie”, în pofida celor 11 fuse orare pe care se întinde, Rusia a avut dintotdeauna imaginea unui stat care nu își găsește locul în propriile granițe.

Pământul

Rasa

Ce-a de-a doua permanență enunțată de Iorga – **rasa**, dar nu în sens rasial, ci de neam/popor – are în vedere acea „rasă de sinteză”, rezultat al contopirii vechilor neamuri: „Este incontestabil că [...] mediul natural făurește încet, dar neîncetat, rasa, prin multele lui influențe, de care nimeni nu poate scăpa și prin ceia ce, pătrunzând în fiecare moment în suflete, ajunge să transforme și înfățișarea fizică a omului”.

În privința Rusiei, dominația mongolă a lăsat urme adânci în istoria țării și mentalul colectiv al nației. Izvoarele și lucrările istoricilor ruși relevă consecințele negative ale dominației mongole: deplasări de populație, izolarea țării de Bizanț și Occident și îndepărtarea ei de aceste centre de civilizație și de putere, regres demografic, economic și cultural. Însă una dintre urmele profunde din mentalul colectiv al poporului rus a fost, pe de o parte, „groaza părinților și bunicilor în fața tătarilor” și umilința, generatoare de cruzime și tiranie, caracteristici vizibile la nivelul elitei politice și, respectiv, la cel al actului propriu-zis de guvernare: „În tot acest timp, apăsarea (*mongolă – n. n.*) a fost grea, și umilința adâncă [...] Din toate aceste plecări de grumazuri și linchiri a țernei înseși înaintea tiranului (*hanii mongoli – n. n.*) a ieșit o umilință și o pasiune de a umili, care vor deosebi secole întregi istoria rusească”.

Fostul secretar de Stat american Henry Kissinger considera și el că una dintre consecințele dominației mongole ar fi „schizofrenia” – în sensul etimologic, și **nu** medical, al termenului –, prezentă în mentalul colectiv rus, care a făcut din acesta „[...] un popor suspendat între Europa și Asia, fără să aparțină nici uneia pe de-a întregul”.

De-a lungul timpului, această „schizofrenie” se va afla la originea uneia dintre întrebările, „**Kto mi?/Cine suntem noi?**” – formând, împreună cu celelalte două, „**Șto delati?/Ce-i de făcut?**” și „**Kto vinovat?/Cine-i vinovat?**”, triada interogativ-existențială rusă – care avea să marcheze cultura rusă și generații întregi de intelectuali, preocupate să găsească un răspuns, și să se afle la originea unei intense dezbateri din societatea rusă: aceea dintre slavofili și occidentali, dintre tradiționalism și modernitate.

Ideea și rolul jucat de ea în politica externă rusă/sovietică

Cea din urmă permanență formulată de marele istoric român – **ideea** – „provoacă o stare de suflet generală, care, dacă încerci să o comprimi, izbucnește în revoluție [...] Prin ele (*idei – n. n.*) se înnoiește umanitatea. Ideea însăși, în întregimea și cu toată strălucirea ei, este unul din elementele cele mai trainice din viața națională a popoarelor”.

O sumară privire de-a lungul istoriei Rusiei ne arată că, în cel puțin trei rânduri, ideea nu numai că a avut o însemnătate capitală pentru ideologia, dar ea a modelat – într-o mai mică sau mai mare măsură – politica externă a statului rus/sovietic.

- Prima idee călăuzitoare a fost cunoscuta teorie a călugărului Filotei, despre **Moscova, ca a treia Romă**, formulată în 1510. În viziunea monahului de la Mănăstirea Eleazarov, după căderea Constantinopolului, Moscova devenea moștenitoarea și continuatoarea tradițiilor ortodoxe bizantine, iar noua cetate a ortodoxiei avea să dăinuiască veșnic.

Succesoare a Bizanțului, Împărăția rusă a sperat să tranforme ideologia într-o realitate geopolitică, făcând din Constantinopol un Țarigrad.

- La cumpăna dintre secolele XVIII-XIX, o altă idee avea „să agite” nervii națiunii ruse: **panslavismul**. Reprezentanții acestui curent își propuneau să contribuie la constituirea unei solidarități etno-confesionale între toți slavii. Mai mult, unii dintre aceștia – de pildă, V.P. Pogodin – mergeau și mai departe, afirmând superioritatea slavilor față de alte popoare și locul Rusiei de lider al lumii slave. Fără a fi ridicată vreodată la rangul de doctrină de politică externă, panslavismul a reprezentat, în a doua jumătate a secolului XIX, acel vector etno-cultural, cu ajutorul căruia Rusia a încercat să-și atingă obiectivele geopolitice în Peninsula Balcanică.
- **Mesianismul revoluționar** – „Proletari din toate țările, uniți-vă!” – a constituit ultima mare idee-forță, preluată de elita politică sovietică din concepția marxistă. Guvernați și guvernați, conducându-se după „noul catehism”, au încercat de-a lungul secolului XX, folosindu-se de această idee, să-și îndeplinească obiectivele geopolitice și, mai ales, cele de securitate ale „țaratului” sovietic.

Se poate lesne vedea, chiar și la o prezentare sumară, forța jucată de această permanența-idee în istoria Rusiei, astfel încât, afirmația fostului secretar de Stat al SUA, Henry Kissinger, ni se pare că poate fi slujii drept concluzie rândurilor noastre: „În mintea rușilor, veacurile de sacrificii s-au transmutat într-o misiune [pusă] parțial în numele securității, parțial în slujba unei pretinse moralități superioare rusești”.

Test de autoevaluare 1

1.1. Definiți conceptul de securitate și menționați componentele acestuia.

.....
.....
.....

1.2. Precizați care sunt elementele securității sovietice și subliniați importanța fiecăruia dintre ele.

.....
.....
.....

1.3. Definiți conceptul de permanență istorică și enumerați cele trei permanențe, enunțate de N. Iorga.

.....
.....
.....

1.4. Menționați care sunt cercurile insecurității sovietice și identificați pe scurt principalele caracteristici ale fiecăruia.

.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 49

1.3. Politica externă sovietică în perioada 1917-1924: crearea Kominternului și exportul de revoluție

1.3.1. Preluarea puterii de către bolșevici și semnarea Păcii de la Brest-Litovsk

Preluarea puterii
de către
bolșevici
și crearea
Kominternului

Revoluția din februarie 1917 l-a luat prin surprindere pe Lenin, care, cu puțin timp înainte, într-o conferință ținută în fața tinerilor socialiști din Elveția, declara că generația sa nu va vedea victoria socialismului în Rusia. De îndată ce s-a întors însă la Petrograd, Lenin s-a pronunțat în favoarea luării puterii de către bolșevici, intrând în cele din urmă în conflict cu conducerea partidului, care avea serioase îndoieli în privința victoriei revoluției socialiste. Lenin era conștient de înapoierea Rusiei, de absența condițiilor materiale necesare edificării unei societăți socialiste. Era însă convins că, odată cu luarea puterii de către bolșevici, acest eveniment va declanșa o reacție în lanț care va transforma revoluția rusă într-o revoluție mondială. Acesta ar fi fost scenariul reușitei maxime. Era și un scenariu al reușitei minime, care prevedea victoria revoluției socialiste în Germania. Cu potențialul ei industrial și cu un proletariat numeros și educat politicește, Germania, devenită comunistă, urma, în viziunea lui Lenin, să devină o adevărată locomotivă care să scoată Rusia din „barbarie” și să o ducă în „stația” socialismului.

Încheierea păcii de la Brest-Litovsk, în martie 1918, în condiții atât de grele pentru Rusia Sovietică a fost impusă de Lenin Comitetului Central al Partidului bolșevic, ostil acceptării condițiilor draconice dictate de Puterile Centrale. Inițiativa a fost determinată de convingerea sa că, o dată încheiată pacea, izbucnirea revoluției în Germania avea să fie iminentă. Așteptările liderului bolșevic nu s-au confirmat, dar, odată cu încetarea ostilităților și căderea Hohenzollernilor și a Habsburgilor, perspectivele revoluției în țările înfrânte apăreau încurajatoare.

În acest cadru de puternic flux revoluționar, a luat ființă, la 6 martie 1919, la Moscova, cea de a treia Internațională, numită comunistă (Komintern). Noua organizație era concepută de Lenin mai puțin ca un cadru de cooperare între partidele comuniste în curs de formare, cât, mai ales, ca un centru de conducere a mișcării comuniste internaționale, ca un stat major al revoluției. Disciplina severă impusă partidelor care urmau să adere la Komintern (celebrele 21 de puncte) se explică tocmai prin viziunea militară pe care Lenin o avea despre creația sa.

Scurt timp după înființarea Kominternului, proclamarea, la 21 martie

1919, a Republicii Ungare a Sfaturilor a părut să confirme speranțele lui Lenin.

**Operațiunile
militare
împotriva
României
(1919)**

1.3.2. Tentativa de declanșare a revoluției în România

Scurt timp după înființarea Kominternului, liderii bolșevici au preconizat un atac conjugat al Armatei Roșii și trupelor ungare, care să facă joncțiunea pe teritoriul României.

Intențiile militare ale Moscovei și Kievului sunt dezvăluite de planul operativ, adoptat la 6 aprilie 1919, prin care România era declarată inamic al Ucrainei Sovietice. „Ungaria este, în momentul de față aliata noastră și oferă forțele sale armate pentru lupta împotriva statelor capitaliste. Ni s-a fixat misiunea: a invada România, sprijinind flancul nostru drept pe Ungaria și împingându-i pe români spre mare”.

În vederea îndeplinirii acestei măsuri, forțele sovietice au fost repartizate în patru grupări: misiunea celei dintâi era ocuparea Bucovinei; a celei de-a doua – care avea să atace din zona Moghilev-Podolsk – era să atingă linia Ocnița-Bălți, iar de aici să continue atacul în direcția Iași; misiunea celei de-a treia grupări, aflată în zona Râbnița-Dubăsari-Tiraspol era ocuparea liniei Iași-Chișinău și a Chișinăului; în sfârșit, cea de-a patra grupare, plasată în zona Razdelnaia-Odessa, urma să treacă Nistrul, să sprijine acțiunile celei de-a treia grupări și să ajungă până la Gura Cilinghider.

În final, aliniamentul ocupat de cele patru grupări era Suceava-Fălticeni-Iași-Chișinău-Leipzigskaia-Brien-Gura Cilinghider-Jebianîi-Marea Neagră. Odată atins acest aliniament, trupele Republicii Sovietice Ungare trebuiau să intre în acțiune și, înaintând pe linia Cârlibaba-Câmpulung Moldovenesc să ajungă pe aliniamentul Suceava-Botoșani.

În acest context militar, când se presupunea că România și armata ei aveau să se afle într-o situație critică, misiunea asumată de forțele atacatoare era de-a dreptul grandioasă: se considera că „Prin ofensiva pe linia Iași-Vaslui-Râmnic-Ploiești-București, prin demonstrații pe linia Leipzigskaia-Galați-Brăila-București, cu ieșire spre Dunăre, împreună cu lovitură forțelor ungaro-sovietice, pe linia Kronstadt (Brașov)-Ploiești-București și cu demonstrația flotei la Kostendji (Constanța) va fi dată o asemenea lovitură regatului României, încât el va trosni din toate încheieturile”. Loviturile date statului român aveau să permită eliminarea oricărei prezențe militare românești pe teritoriul Basarabiei.

1.3.3. Războiul sovieto-polonez

**Războiul
sovieto-polonez
și tentativa de
comunizare a
Poloniei**

La Moscova, exista convingerea că flacăra revoluției adusă de Armata Roșie în Polonia va trece și în Germania, obiectivul adevărat, primordial, al lui Lenin. În viziunea liderului sovietic, Polonia urma să fie dezmembrată: teritoriile ei estice aveau să fie anexate de Uniunea Sovietică (obiectiv realizat în 1939, în urma Pactului Molotov-Ribbentrop), iar restul teritoriului trebuia să constituie un stat clientelar

(1919-1920) cu regim sovietic, reprezentând un avanpost în direcția Germaniei și Ungariei.

Obiectivele campaniei Armatei Roșii împotriva Poloniei au fost puse în lumină în cunoscutul ordin din 2 iulie 1920, al comandantului sovietic al Frontului de Vest, Mihail Tuhacevski, care arăta că „soarta revoluției mondiale se decide acum, în Vest” și că drumul spre victoria ei „trece peste cadavrul Poloniei albe”.

În scopul sovietizării Poloniei, conducerea Partidului bolșevic a creat un birou polonez condus de Felix Dzerjinski și alcătuit din comuniști polonezi care își desfășurau activitatea în Rusia și Ucraina. Din rândurile lor aveau să fie recrutați membrii Comitetului Revoluționar Polonez (*Polrevkom*) condus de Iulian Marchlewski un adevărat „internaționalist” (până atunci, activase în Partidul Comunist German, fiind chiar membru al CC, și condusese acțiunile minerilor din Ruhr).

La 30 iulie 1920, în orașul Belostok, acest organism a anunțat că își asumă puterea în Polonia. Era pentru prima dată când conducerea sovietică recurgea la formula unui guvern de marionete, care urma să fie impus prin baionetele Armatei Roșii și adus în furgoanele Armatei Roșii. *Polrevkom* inaugura astfel șirul guvernelor „muncitorești-țărănești” de felul celui al lui Kuusinen (Finlanda, 1939), Osobka-Moravski (Polonia, 1944), Kádár (Ungaria, 1956), Babrak-Karmal (Afghanistan, 1978) etc.

1.3.4. Eșecul tentativei de declanșare a revoluției în Germania

Revoluția din
Germania (1923)

Ultimul spasm revoluționar s-a produs în Germania prin tentativa Kominternului de a declanșa revoluția în toamna lui 1923, dar terenul economic, social și politic lipsea cu desăvârșire. Insurecția de la Hamburg, din octombrie 1923, a marcat, practic, sfârșitul eforturilor de declanșare a unei revoluții europene.

1.3.5. Lupta pentru putere și impactul ei asupra politicii externe a URSS

L.D. Troțki
versus I.V. Stalin

Moartea lui Lenin, în ianuarie 1924, a înăsprit lupta pentru succesiune și a deschis calea unei aprige controverse în cadrul Partidului bolșevic privind viitoarea sa strategie de politică externă. Două teze s-au aflat în centrul disputei:

- „Revoluția permanentă”, a lui Troțki;
- „Construirea socialismului într-o singură țară”, a lui Stalin.

Potrivit lui Troțki, „Revoluția socialistă nu se poate realiza în cadre naționale [...] Revoluția începe pe teren național, se dezvoltă pe arena internațională și se încheie pe arena mondială. Revoluția socialistă devine permanentă, în sensul nou și cel mai larg al termenului: ea nu se încheie decât în triumful definitiv al noii societăți pe întreaga noastră planetă”.

Acestei teze, Stalin i-a opus teoria sa despre posibilitatea construirii socialismului într-o singură țară, în speță Rusia Sovietică. Împotriva lui Troțki, care considera că noi eforturi urmau să fie solicitate populației

epuizate a Uniunii Sovietice pentru a asigura triumful revoluției mondiale, Stalin a apărat ideea că Uniunea Sovietică dispune de toate condițiile și elementele necesare pentru a construi socialismul în interiorul frontierelor ei. El făcea însă distincția între victoria socialismului în URSS și victoria **definitivă**, aceasta din urmă implicând „garanția deplină împotriva încercărilor de intervenție și, deci, de restaurare a capitalismului printr-o intervenție a țărilor capitaliste”.

**Stalin și
„încercuirea
capitalistă”**

Viziunea lui Stalin, care avea să fie biruitoare în rivalitatea cu Troțki, a adus în centrul politicii externe sovietice problema **brâului de securitate**, altfel spus, a progresivei înlocuirii a „încercuirii capitaliste” prin „încercuirea socialistă”. Este meritul sovietologului american Robert C. Tucker de a fi arătat că Stalin și-a deplasat atenția în ceea ce privește victoria revoluției comuniste de la marile puteri europene la statele limitrofe Uniunii Sovietice: „Viziunea lui Stalin despre revoluțiile viitoare fiind rusocentrică a fost concentrată asupra țărilor limitrofe”; încă din 1925, el sublinia necesitatea existenței unei Armate Roșii puternice, capabilă să intervină în ajutorul revoluției comuniste din țările vecine.

Ilustrativă pentru atenția acordată țărilor vecine cu URSS sau aflată în imediată ei apropiere este circulara din 20 iulie 1924 a Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, prin care se hotărăște crearea de detașamente armate pe teritoriile Estoniei, Lituaniei, Poloniei, Cehoslovaciei, României și Iugoslaviei, în vederea acțiunilor vizând destabilizarea guvernelor din amintitelor țări. Astfel de detașamente au fost create și pe teritoriul sovietic, având misiunea de a acționa în coordonare cu cele de peste hotare. De-a lungul frontierelor s-au creat puncte de sprijin, care aveau și misiunea de a primi pe refugiații politici – comuniști – urmăriți de autoritățile țărilor lor.

1.3.6. Declanșarea revoluției în Estonia

Acțiunile desfășurate de Uniunea Sovietică în anul 1924, în zona „vecinătății apropiate” (*blijnego zarubejia*) relevă deplasarea interesului Moscovei de la statele mari (Germania, Polonia) la cele mici (România, Estonia), percepute drept componente ale sistemului de securitate al URSS.

Alături de România, Estonia s-a aflat în atenția Kremlinului, fiind considerată o țară, în care Partidul Comunist ar fi fost capabil să organizeze acțiuni de subminare care, în final, să ducă la instalarea unui regim comunist.

La 17 noiembrie 1924, Biroul Politic al PC(b) a ascultat raportul lui M.V. Frunze privind situația din Estonia și a hotărât crearea unei comisii alcătuite din Stalin, Zinoviev, Cicerin, Frunze și Unșliht „pentru controlul situației și pentru aplicarea tuturor măsurilor necesare”.

După eșecul ultimei încercări de a provoca revoluția în această țară, în toamna anului 1923, atenția s-a îndreptat (mărturia lui Aino Kuusinen este categorică și concludentă) asupra țărilor limitrofe URSS. România și Estonia au fost vizate de Kremlin ca teren al confruntării dintre

**Tentativa de
comunizare a
Estoniei**

(1924)

socialism și capitalism. În cazul succesului acțiunilor sovietice, frontiera sovietică s-ar fi mutat, în sud-vest, pe Prut și Dunăre, iar în nord-vest, Estonia ar fi devenit prima țară-satelit a URSS, constituind un embrion al glaciului strategic la frontierele vestice ale URSS, așa cum în Asia Centrală, din noiembrie 1924, exista Republica Populară Mongolă.

1.3.7. Viziunea lui Stalin asupra politice externe sovietice

După moartea lui Lenin, pe măsura afirmării puterii lui Stalin, accentul se deplasează de la revoluția mondială, ca garant al supraviețuirii statului sovietic, la constituirea unei zone de influență sovietice în regiunile apropiate frontierelor URSS și având o însemnătate deosebită din punct de vedere strategic pentru statul sovietic. „În anii '20 – scrie Aino Kuusinen – atenția Kominternului s-a concentrat cel mai mult asupra Balcanilor”. O ilustrare a acestei preocupări fiind atentatul terorist din aprilie 1925, din catedrala Aleksandr Nevski, care urmărea suprimarea guvernului bulgar.

Victoria tezei lui Stalin despre posibilitatea construirii socialismului într-o singură țară a avut repercusiuni și în sfera politicii externe sovietice.

Deși nu dispunem încă de o analiză sistematică a concepției de politică externă a lui Stalin în anii '20, sursele aflate acum la dispoziția cercetătorului permit reconstituirea ideilor fundamentale ale strategiei externe a dictatorului sovietic. Ele pot fi rezumate astfel:

- Folosirea contradicțiilor dintre țările capitaliste pentru a împiedica crearea unui front antisovietic;
- Constituirea unui brâu de securitate la frontierele Uniunii Sovietice;
- Folosirea forței armate ca mijloc de impunere a comunismului în afara frontierelor URSS.

Așa cum se poate vedea, Stalin sintetiza principiile tradiționale ale politicii externe ale oricărei puteri și principiile ale regimului revoluționar. A valorifica dezbinările dintre adversari și a crea zone de influență sau state tampon, destinate să protejeze propriile frontiere, sunt obiective care se întâlnesc în istorie încă din antichitate (diplomația bizantină a avut ca principiu fundamental divizarea adversarilor; Imperiul roman a practicat formula statelor clientelare). Așadar, din acest punct de vedere, primele elemente ale strategiei lui Stalin se înscriu în tradițiile istoriei diplomatice.

**Stalin: între
tradiționalism și
revoluționarism**

1.3.8. Societatea sovietică și pericolul extern

Pe plan intern, în fața „amenințării capitaliste”, eforturile depuse de către elita politică sovietică în direcția asigurării securității țării au fost perfecționarea Armatei Roșii și inducerea – la nivelul mentalului colectiv – a unei stări de permanentă mobilizare, în vederea respingerii agresiunii externe.

**Homo Sovieticus
și pericolul
extern**

Având la bază un fundament ideologic, teama de „inamicul extern” a fost transformată cu ajutorul propagandei de către liderii bolșevici într-un mit, care a populat mentalul omului sovietic de-a lungul anilor '20-

'30. Este vorba despre ceea ce cercetătoarea americană Sheila Fitzpatrick a denumit „teama de un nou război”, sentiment care a făcut parte din cotidianul sovietic.

„*Dacă mâine e război/Dacă mâine e campanie/Astăzi să fi pregătit pentru război*” au reprezentat nu numai versurile unui adevărat hit al anilor '20-'30, ci și o adevărată lozincă a societății sovietice. Astfel, în mentalul și cotidianul lui *homo sovieticus* – ale cărui reacții comportamentale au fost atât de bine surprinse de către filozoful Aleksandr Zinoviev în lucrarea cu același nume – pregătirea pentru război a dobândit o importanță covârșitoare, viața sa fiind supusă acestui deziderat, care avea să transforme Uniunea Sovietică într-o adevărată cetate aflată sub un permanent asediu. Din acest motiv, războiul a dobândit în psihologia colectivă sovietică un caracter inevitabil, iar perioada de pace era văzută ca un răgaz (*peredîška* – lb. rusă) „în fața noii lupte cu capitalismul”.

Amintirea lăsată de războiul civil și de perioada comunismului de război în mentalul colectiv sovietic precum și bombardamentul propagandistic la care era supusă zilnic populația au facilitat formarea așa-numitei „conștiințe totalitare”, care a reprezentat liantul ce a unit elita și masele: „[...] În acest caz, puterea și poporul formează o unitate nu pentru că au căzut de acord asupra unei probleme concrete, ajungând, astfel, la concluzia că interesele lor concordă; la nivelul conștiinței totalitare, puterea și poporul formează o unitate pentru că ei sunt inseparabili, gândesc unitar, iar problema relațiilor dintre ele nu se pune. Alte probleme sunt de actualitate: puterea și poporul împotriva încercuirii externe, puterea și poporul împotriva inamicilor interni (s. n.)”. În acest context, disponibilitatea populației de a apăra puterea/elita a reprezentat criteriul pe baza căruia s-au construit relațiile în interiorul societății sovietice.

Disponibilitatea cetățeanului sovietic pentru a participa la războiul pentru apărarea „Țării Socialismului” reiese atât din documentele de partid, cât și din scrisorile trimise de către populație autorităților.

Teama de război a favorizat apariția unui șir de comportamente, acoperind o gamă de sentimente, care mergeau de la disponibilitatea necondiționată de apărare a autorităților/orânduirii sovietice și până la desfășurarea războiului în afara frontierelor sovietice. Amenințarea internă și externă s-au aflat, spre sfârșitul anilor '20, la originea național-bolșevismului, ca expresie ideologică a concepției staliniste privind „construirea socialismului într-o singură țară”. Pe măsură ce Uniunea Sovietică își refăcea potențialul său economic, problema dezvoltării capacității de apărare a țării a ocupat un loc important pe agenda de lucru a liderilor sovietici.

1.3.9. Elita politică sovietică și militarizarea societății

Încă de la sfârșitul anului 1924, comisarul poporului pentru Apărare și Marină, M.V. Frunze, a lansat lozincă privind „militarizarea întregii țări”, care avea să se afle la originea programului cu același nume, dat publicității în decembrie 1924, cu prilejul primului congres unional al

sovietice	<p>societăților științifico-militare. Vorbind auditorului despre pericolul reprezentat de „încercuirea capitalistă”, căreia Uniunea Sovietică era obligată să-i facă față, înaltul responsabil militar sovietic, considera că era de datoria tuturor cetățenilor Uniunii să participe la ceea ce, în viziunea sa, devenea o luptă a întregii societăți sovietice: „De aici (<i>din existența încercuirii capitaliste – n. n.</i>) rezultă următoarea concluzie: conștiința fiecărui muncitor, a fiecărui țăran, a fiecărui luptător al Armatei Roșii și, în primul rând, a fiecărui membru (<i>de partid – n. n.</i>) care conduce viața acestui stat al partidului comunist trebuie să fie hrănită de acea idee, potrivit căreia starea de fortăreață asediată – așa cum a fost până în prezent țara noastră – nu a trecut și nu va trece atât timp cât în lume va conduce capitalul; [de ideea] potrivit căreia energia și voința țării trebuie îndreptate, ca și până acum, spre crearea unei forțe militare și consolidarea ei; [de ideea] conform căreia propaganda de stat – al cărui mesaj îl reprezintă caracterul inevitabil al luptei active cu inamicul nostru de clasă – trebuie să creeze, din punct de vedere psihologic, acea atmosferă în care atenția, grija și solicitudinea întregului popor să fie îndreptate spre necesitățile armatei, acea atmosferă în care activitatea de dezvoltare a forțelor noastre armate poate – și trebuie – să se desfășoare cu succes”.</p> <p>În esență, programul prevedea transferul tuturor asociațiilor cu specific militar – constituite pe bază de voluntariat – din subordinea armatei în rândul organizațiilor de masă. Pe lângă acest transfer însă, programul conținea indicații clare privind:</p>
<p>Programe de pregătire militară, adresate cetățenilor</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pregătirea militară a populației; • cultivarea ideii de apărare a țării; • pregătirea fizică și psihică (erau vizate sporirea rezistenței la efort fizic și psihic); • cunoștințe privind tactica formațiunilor militare mici (pluton); • cunoștințe privind folosirea armamentului ușor și a produselor chimice care, în vreme de război, puteau fi folosite pentru realizarea unor arme; • elaborarea de planuri privind mobilizarea raioanelor, și de trecere a fabricilor la producția de război; • pregătirea întregii țări pentru război (din punct de vedere sanitar, educațional, judecătoresc, economic); • practicarea spionajului industrial în străinătate; • studierea problemelor de apărare în cadrul asociațiilor științifice. <p>În acest context, în care societatea sovietică se transforma treptat într-o cazarmă, educația revoluționară a populației constituia o componentă extrem de importantă a activității educative, în general. Liderii bolșevici înțelegeau că – în condițiile în care susținerea regimului de către populație rămânea încă sub semnul întrebării – erau obligați să acorde o atenție deosebită educației revoluționare. În acest scop era recomandată „folosirea sărbătorilor anuale ale principalelor evenimente militar-revoluționare pentru a-i familiariza [pe cetățeni] cu viața și activitatea unor stâlpi ai revoluției, cum au fost Lenin și Troțki, a unor</p>

comandanți militari ca Budionni”.

Documentele de partid prevedeau chiar și subiecte – ale conversațiilor politice – ce putea fi abordate în discuțiile cu cetățenii pentru a-i transforma în susținători și apărători ai regimului; starea de spirit a țăranilor din Armata Roșie; sovietizarea raioanelor ocupate de Armata Roșie etc.

Semnale de la cetățeni

Propaganda sovietică a avut întotdeauna abilitatea de a prezenta Uniunea Sovietică ca un stat iubitor de pace, supus agresiunii permanente a țărilor capitaliste „lacomă”. În același timp însă, aparatul de propagandă avea grijă să transforme dorința de pace a cetățeanului sovietic într-o stare de „alarmă militară”, după cum reiese și din scrisorile primite de conducerea de partid și de stat: „Auzim că Anglia dorește să lichideze URSS și se pregătește de război; guvernul nostru anunță că noi promovăm o politică pașnică, dar, oricum, trebuie să ne pregătim pentru război. Tovarășe Stalin [...] noi am decis că, dacă va fi război, vom pleca cei dintâi, cei mai destoinici tovarăși pentru apărarea puterii sovietice, pentru apărarea lui Octombrie care ne-a eliberat”. Pentru a menține spiritul de mobilizare al populației, autoritățile îi cereau acestuia să fie într-o continuă stare de vigilență. Membrii de partid și cei fără de partid, bărbați și femei, muncitori și țărani, tineri și bătrâni erau obligați să „fie cu ochii în patru” pentru a descoperi orice tentativă de destabilizare a țării de către dușman. Chiar și cei care aflați temporar fără ocupație nu au scăpat de „grija” autorităților. Într-o răspuns la o scrisoare din 1927 a unui cetățean – M. Minkov –, Stalin îi scria acestuia: „În fiecare minut, în fiecare loc, la fiecare pas trebuie să fii cu ochii în patru. Trebuie ca această hotărâre (*de a fi vigilant – n. n.*) să sară în ochi și să-i sperie pe inamicii noștri [...] Organizațiile raionale de partid trebuie să deschidă birouri militare și să organizeze pe lângă ele detașamente de pază [din] comuniști fără ocupație”.

Putem spune că, de la sfârșitul anilor '20 și în anii '30, populația din Uniunea Sovietică s-a aflat, practic „cu arma la picior”, ca urmare a existenței aceastei stări de insecuritate externă. La rândul ei, aceasta din urmă a fost dublată și de un sentiment de insecuritate internă – lupta împotriva dușmanilor din interior –, al cărei punct culminant avea să fie Marea Teroare, din anii 1936-1938 –promovată la nivelul PC(b)US, al armatei și al societății, în general –, folosită de Stalin pentru a mobiliza întreaga societate în efortul de a realiza modelul stalinist de socialism. Ca urmare a măsurilor adoptate în direcția reorganizării armatei, a dezvoltării complexului militaro-industrial precum și a inițiativelor din sfera ideologicului, teama de un iminent război și pregătirea pentru a-i face față au devenit, astfel, realități cotidiene ale omului sovietic, care aveau să-l însoțească pe parcursul întregii perioade staliniste. În aceste condiții, politica de constituire a glacisului strategic – barieră împotriva „agresiunii imperialiste” – avea să câștige adevărată aderență din partea populației, ținută de autorități sub presiunea iminenței unui atac al adversarilor socialismului.

Test de autoevaluare 2

2.1. Prezentați, pe scurt, inițiativele de politică externă ale liderilor sovietici, în perioada 1917-1924, în țările din Europa Centrală și de Sud-Est.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2. Explicați impactul avut asupra politicii externe sovietice de lupta pentru putere din interiorul Partidului Comunist(b) al Uniunii Sovietice.

.....

.....

.....

2.3. Enumerați măsurile întreprinse de către autoritățile sovietice în direcția militarizării societății sovietice.

.....

.....

.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 49

1.4. Cooperarea sovieto-germană și realizarea glacisului restrâns

1.4.1. Viziunea geopolitică a lui Stalin

Victoria tezei lui Stalin privind posibilitatea construirii socialismului într-o singură țară a reșezat politica externă sovietică în cadrele tradiționale ale politicii desfășurate de o mare putere în afara frontierelor sale. Revoluția din octombrie 1917 însemnase, realmente, o revoluție și în domeniul diplomației. Apelul către populațiile altor state, peste capul guvernelor lor, era o politică nemaintâlnită din timpul Revoluției franceze. În viziunea noilor conducători ai Rusiei, securitatea țării lor depindea, în primul rând, de victoria revoluției mondiale. Lenin o spusese foarte explicit încă din 1920: „Victoria noastră va fi trainică numai atunci când cauza noastră va învinge în întreaga lume pentru că noi am și început acțiunea noastră luând exclusiv în considerație revoluția mondială”.

Pentru Stalin, securitatea Uniunii Sovietice depindea, în primul rând, de mijloacele tradiționale de politică ale oricărei mari puteri, între care un loc important revenea tradiționalei sferei de influență.

Pentru a înțelege geneza acestui concept și a configurației acestei zone în gândirea politică a lui Stalin este necesară o succintă coborâre în istoria statului rus, mai exact, în prezentarea factorilor geopolitici care

**Factorii
geopolitici**

ai
politicii
externe
ruse/sovietice

au determinat politica externă a Rusiei țariste: „Se confundă, de obicei, scrie Ion Conea, poziția geografică sau geofizică a unui stat cu poziția lui geopolitică. Cea dintâi se definește prin factori de pură geografie fizică [...], în timp ce poziția geopolitică a unui stat înseamnă **poziția lui în raport cu statele înconjurătoare**. Poziția geografică este, așadar, una de caracter static și oarecum permanentă. Poziția geopolitică – una prin excelență schimbătoare”.

Privită din acest punct de vedere, istoria expansiunii statului rus și, în general, a politicii externe a Rusiei poate fi rezumată – după opinia noastră – ca o coborâre de la nord la sud. După constituirea statului centralizat rus, în secolul al XVI-lea, și după depășirea crizei de la începutul secolului al XVII-lea (*smutnoe vremia*), Petru cel Mare – fondatorul Imperiului rus – a intrat în rivalitate cu marea putere a nordului, care era Suedia. Înfrângerea lui Carol al XII-lea la Poltava (1709) a substituit Suediei Rusia ca „mare putere a Nordului”. La sfârșitul aceluiași secol, deși Ecaterina a II-a era supranumită „Semiramida nordului”, participarea Rusiei la cele trei împărțiri ale Poloniei (1772, 1793, 1795) au modificat percepția Rusiei, văzută acum ca un stat est-european.

Coridoarele
expansiunii
ruse/sovietice

Secolul al XVIII-lea a fost, totodată, martorul implicării Rusiei în Europa de Sud-Est, prin războaiele purtate cu Poarta Otomană. Expansiunea Imperiului rus în stepele nord-pontice a fost urmată de anexarea Basarabiei în 1812 și de încercările țarului Alexandru I de a-și deschide drum, prin Balcani, spre Constantinopol. Oprită în Europa Centrală de barierele ridicate de Prusia și Austria, expansiunea rusă avea o direcție liberă de manifestare în Europa de Sud-Est. Numai politica britanică, întemeiată pe principiul echilibrului de putere, a împiedicat Rusia să transforme Constantinopolul într-un Țarigrad.

Pe parcursul a 150 de ani consecutivi – de la începutul secolului al XVIII-lea și –, dinamica expansiunii statului rus s-a caracterizat prin constanță atât din punctul de vedere teritoriului înglobat, cât și din cel al ritmului în care s-a desfășurat expansiunea. Aceasta s-ar explica prin absența unor obstacole în procesul de înglobare a noilor teritorii sau a unor amenințări directe.

Din unghiul de vedere al căilor de acces spre interiorul Rusiei, dar, evident, și de posibila expansiune în Europa Centrală, două erau „coridoarele” care puteau îndeplini această funcție:

- Primul, la nord de mlaștinile Pripetului, prin Minsk-Brest-Litovsk-Varșovia-Poznan-Berlin, având ca limită nordică Marea Baltică;
- Cel de al doilea, la sud de mlaștinile Pripetului, pe direcția Kiev-Lvov-Cracovia-Wroclaw/Breslau-Leipzig-München.

1.4.2. Încurajarea contradicțiilor capitaliste

Viziunea de politică externă a lui Stalin s-a fundamentat în condițiile unui adevărat *djihad* ideologic, altfel spus, în contextul luptei pentru putere declanșată de boala și moartea lui Lenin. În articolul *Partidul*

înainte și după luarea puterii, publicat în august 1921, Stalin a abordat pentru prima dată problema existenței, cel puțin, a unui stat „vecin” sovietic: „Dacă Rusia sovietică ar fi avut ca vecin un mare stat sovietic, dezvoltat din punct de vedere industrial, sau câteva state sovietice, ea ar fi putut stabili ușor relații de colaborare cu astfel de state pe baza schimbului de materii prime contra mașini și utilaj”.

Așa cum am arătat, sovietologul american Robert C. Tucker a atras cel dintâi atenția asupra acestei trăsături caracteristice a gândirii de politică externă a lui Stalin: atenția îndreptată asupra țărilor limitrofe.

În condițiile actuale de documentare este dificil de urmărit geneza acestei concepții deoarece, în esență, nu dispunem, pentru anii '20, decât de textele publicate în seria *Opere*, editată în timpul vieții lui Stalin.

„Decompunerea
imperialismului”

În deceniul al treilea, Stalin a fost acaparat practic în întregime de lupta împotriva lui Troțki, Zinoviev și Kamenev („devierea de stânga”) apoi de combaterea lui Buharin, Rîkov și Tomski („devierea de dreapta”). Principalele probleme aflate în discuție erau de caracter intern, și ele se refereau la direcțiile de dezvoltare ale economiei sovietice. Doar teoriei combaterea „revoluției permanente” a lui Troțki a implicat și abordarea unor probleme de politică externă. Spre deosebire de Troțki, perfect cunoscător al relațiilor internaționale (reamintim că el a fost primul comisar al poporului pentru Afacerile Externe), Stalin nu avea nici o experiență în acest domeniu. În primii ani ai puterii sovietice, el trecea drept un cunoscător perfect al problemei naționale și, în această calitate, fusese numit de Lenin comisar al poporului pentru problema Naționalităților. Nu este lipsit de interes să amintim că remarcile critice făcute de Stalin la adresa lui G.V. Cicerin, succesorul lui Troțki în calitate de șef al diplomației sovietice, au fost prilejuate de raportul privind problema națională prezentat de Stalin la Congresul al X-lea al PC(b), din martie 1921. Critica la adresa lui Cicerin a fost însă rezultatul unei solicitări venite din partea unui delegat. Dacă amintim aici acest episod, o facem pentru că, folosind această ocazie, Stalin a formulat una dintre ideile care îl va călăuzi în întreaga lui politică externă: valorificarea în beneficiul URSS a conflictelor din lumea capitalistă. Iată acest pasaj de interes capital: „[...] Tovarășul Cicerin înclină să nege contradicțiile dintre statele imperialiste, supraapreciind unirea internațională a imperialiștilor, scăpând din vedere și subapreciind contradicțiile interne dintre grupurile și statele imperialiste, contradicții care există și generează războiul (Franța, America, Anglia, Japonia etc). El a supraapreciat momentul unirii vârfurilor imperialiste și a subapreciat contradicțiile existente în sânul acestui «trust». Și totuși, aceste contradicții, există și pe ele se bazează activitatea Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine”.

Teza despre utilizarea contradicțiilor între țările capitaliste este prezentă și în articolul lui Stalin citat în text, unde una din sarcinile partidului în domeniul politicii externe este formulată astfel: „A folosi orice fel de contradicții și conflicte care există între grupările capitaliste care ne înconjoară, cu scopul de a descompune imperialismul”.

Valorificarea
contradicțiilor

Ideea exprimată de Stalin în 1921 a fost reluată în cunoscuta lucrare

imperialiste în
folosul Uniunii
Sovietice

Revoluția din octombrie și tactica comuniștilor ruși. Analizând condițiile internaționale în care a izbucnit și s-a desfășurat revoluția din octombrie, Stalin considera ca un minus al ei „cunoscuta izolare a Revoluției din Octombrie, faptul că alături de ea sau în vecinătatea ei n-a existat o țară socialistă pe care să se fi putut sprijini”.

Pornind de la necesitatea unei „vecinătăți” socialiste, Stalin considera că, în viitor, „străpungerea” sistemului capitalist „are mai mulți sorti să se producă în acele puncte și în acele țări unde lanțul frontului imperialist este mai slab, adică acolo unde imperialismul este deosebit de șubred, iar revoluția se poate desfășura cel mai ușor”.

Aceste rânduri, datate 17 decembrie 1924, au fost, așadar, elaborate într-o perioadă când – așa cum s-a arătat – puterea sovietică încercase să „stimuleze” revoluția în Bulgaria, Germania și Estonia. Se poate spune că încă din primele luni de după moartea lui Lenin, Stalin, angajat în ascensiunea sa spre vârful puterii, schița primele încercări de a substitui „cordonul sanitar” de la frontierele vestice ale URSS prin crearea unui embrion a ceea ce avea să fie viitorul glacis strategic în anii celui de al doilea război mondial.

Sovietologul american Robert C. Tucker a relevat corect că „Încă din 1925, Stalin lua în considerație posibilitatea de intervenție a Armatei Roșii în țările vecine ca formă a exportului de revoluție”.

Sovietologul american are în vedere cuvântarea rostită de Stalin la Plenara CC al PC sovietic, din 19 ianuarie 1925, privind bugetul Armatei Roșii. Referindu-se la situația internațională, el a subliniat necesitatea unei Armate Roșii puternice: „În cazul unor complicații în țările în care ne înconjoară, problema armatei noastre, a forței ei, a gradului ei de pregătire ni se va pune în mod obligatoriu, ca o problemă arzătoare”.

Forma cea mai elaborată a teoriei lui Stalin despre necesitatea înlocuirii „încercuirii capitaliste” prin „încercuirea socialistă” apare în *Raportul* său prezentat la a XV-a Conferință unională a PC(b), în ziua de 1 decembrie 1926, și consacrat luptei împotriva opoziției unite (Troțki-Zinoviev-Kamenev). Reluând teza posibilității construirii socialismului într-o singură țară, el a reafirmat existența „încercuirii capitaliste” și, pe cale de consecință, absența oricărei garanții împotriva unei intervenții capitaliste, ceea ce făcea ca, în ultimă instanță, victoria socialismului în URSS să nu poată fi considerată ca definitivă: „De aceea – conchidea Stalin – pentru a învinge definitiv trebuie să facem astfel ca actualei încercuirii capitaliste să-i ia locul o încercuire socialistă, trebuie să facem astfel ca proletariatul să mai învingă cel puțin în câteva țări. Numai atunci vom putea considera că victoria noastră este definitivă”.

La data când Stalin rostea aceste cuvinte – sfârșitul anului 1925 – capitalismul intrase în faza de „stabilizare relativă” pentru a relua formula evaluărilor sovietice. Perspectiva înlocuirii „încercuirii capitaliste” prin „încercuirea socialistă” apărea ca foarte îndepărtată.

XVI-a Conferință
Unională a
PC(b)US
(1.XII. 1926)

1.4.3. Uniunea Sovietică și politica de securitate colectivă din anii '30

**Politica de
Front Popular
Antifascist**

Strategia de securitate a lui Stalin în anii '30 face obiectul unor controverse între istorici. Interpretarea oferită de vechea istoriografie sovietică – și îmbrățișată de unii cercetători occidentali – este știută: adversară de principiu a fascismului și îngrijorată de politica de expansiune a Germaniei naziste, Uniunea Sovietică a combătut consecvent acțiunile revizioniste și agresive ale regimului nazist și a încercat, la fel de consecvent, să edifice un sistem de securitate colectivă, care să bareze extinderea „spațiului vital”, voit de Führer pentru poporul său.

Paralel cu demersurile de politică externă, Uniunea Sovietică a lansat prin Komintern, în 1935, politica de front popular antifascist, având drept obiectiv coalizarea tuturor forțelor antifasciste din fiecare țară pentru a împiedica accesul la putere a partidelor și grupărilor de extremă dreaptă.

Un punct de vedere opus interpretării de mai sus susține că, în mod constant, Moscova a căutat, prin demersuri discrete, să ajungă, în perioada 1934-1937, la o înțelegere cu Berlinul și că politica de securitate colectivă și de front popular antifascist nu a fost decât o acoperire pentru politica reală de apropiere sovieto-germană și un mijloc de presiune asupra lui Hitler pentru a grăbi realizarea obiectivului fixat de Kremlin.

Așa cum s-a văzut, o componentă fundamentală a strategiei de securitate a lui Stalin a fost împiedicarea creării unui front capitalist împotriva Uniunii Sovietice. Din această perspectivă, venirea naziștilor la putere nu putea decât servi interesele URSS: atât timp cât Hitler își fixase ca obiectiv emanciparea Germaniei din servituțile Tratatului de la Versailles și demantelarea sistemului versaillez – ceea ce implica, logic, confruntarea cu puterile interesate în menținerea statu-quo-lui, în primul rând, Franța și Marea Britanie – posibilitatea organizării unei cruciade antisovietice era nulă. A continua și cu cel de-al treilea Reich cooperarea începută cu Republica de la Weimar, prin Tratatul de la Rapallo (1922), nu era exclusă din start de Stalin, pe motive ideologice. Un Hitler care ar fi provocat o nouă conflagrație mondială pentru a lichida consecințele – dureroase pentru țara sa – ale înfrângerii din 1918, apărea în optica Moscovei un deschizător de drum – desigur, involuntar – al revoluției mondiale comuniste („spărgătorul de gheață”), așa cum războiul din 1914-1918 croise drum revoluției din 1917.

În stadiul actual al informației, credem că în 1933-1934, Moscova nu a renunțat la intenția de a ajunge la o înțelegere cu noii stăpâni ai Germaniei. Un semnal venit chiar din partea lui Stalin se întâlnește în Raportul prezentat de acesta la Congresul al XVII-lea al PC(b) al URSS, din 26 ianuarie 1934: „Desigur, noi suntem departe de a ne entuziasma de regimul fascist din Germania. Dar aici nu este vorba de fascism, dacă n-ar fi decât considerentul că fascismul din Italia, de pildă, n-a împiedicat URSS să stabilească relațiile cele mai bune cu această țară”.

În continuare, Stalin s-a referit la faptul că, în Germania „A început o luptă între două linii politice: între politica veche, care și-a găsit oglindirea în cunoscutele tratate ale URSS cu Germania (*referire la*

Tratatul de la Rapallo și la cel din 1926 – n. n.) și politica «nouă», care amintește în fond de politica fostului Kaiser german, care într-o vreme ocupase Ucraina și întreprinsese o campanie împotriva Leningradului, după ce prefăcuse țările baltice într-o bază de atac pentru această campanie”. Stalin atrăgea atenția că în politica externă a Reich-ului, începea să precumpănească noua linie.

Din cele spuse de Stalin în raportul său la Congresul partidului în privința relațiilor sovieto-germane, ceea ce constituia mesajul politic către Berlin era afirmația că existența regimului nazist nu putea fi o piedică în continuarea bunelor relații între cele două țări, astfel cum ele evoluaseră după Rapallo.

Probabil că referirea la țările baltice din Raportul lui Stalin nu era întâmplătoare: două luni mai târziu, la 28 martie 1934, Moscova a propus Berlinului, încheierea unui tratat prin care cele două țări să garanteze securitatea și inviolabilitatea celor trei state baltice. Oferta sovietică a fost respinsă de partea germană: Hitler înțelegea că atât timp cât apărea ca luptătorul anticomunist și antisovietic, Occidentul avea să manifeste indulgență față de efortul său de a reface potențialul militar al țării sale, convins că noul arsenal avea să fie utilizat pentru reluarea aceluia *Drang nach Osten*, anunțat în *Mein Kampf*.

1.4.4. URSS și Societatea Națiunilor

Perspectiva unei agresiuni germane, consimțită sau chiar sprijinită de Apusul capitalist apărea în ochii lui Stalin ca o altă formă a cruciadei antisovietice, atât de temută de el. A face imposibilă o astfel de alianță devenea imperios necesar pentru URSS. Pentru a atinge acest obiectiv, Stalin a schimbat radical bazele politicii externe sovietice: URSS a intrat în critica – până atunci – Societate a Națiunilor, s-a raliat apărătorilor statu-quo-ului versaillez și a inițiat negocieri cu aceștia, în vederea creării unui sistem de securitate colectivă, care, în fapt – în pofida declarațiilor contrare – însemna încercuirea Germaniei.

Noua orientare a politicii externe sovietice avea un triplu avantaj:

URSS „paznicul”
sistemului
versaillez

- Împiedica realizarea unui „front capitalist” împotriva URSS;
- Oferea un minimum de garanții de securitate prin alianța cu unele țări capitaliste;
- Constituia un mijloc de presiune asupra lui Hitler pentru a-l determina să reia politica de la Rapallo.

Țările solidare cu sistemul versaillez au salutat noua orientare a Kremlinului. Franța a fost cea dintâi care a decis să „valorifice” deschiderea sovietică. Îngrijorată de reînarmarea Germaniei (mai ales, după reintroducerea serviciului militar obligatoriu, la 16 martie 1935), ea a căutat – în spiritul orientării tradiționale, ce urca până în secolul al XVI-lea – să opună Germaniei un adversar în flancul răsăritean. Revoluția bolșevică scosese Rusia din calculele diplomației franceze. Parisul încercase să substituie aliatului pierdut un bloc de state, care să constituie o posibilă amenințare din est pentru Germania: Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia. Sistemul de alianțe francez rămânea, totuși, fragil și incert, astfel că revirimentul din politica externă

sovietică a fost salutat la Paris. În urma negocierilor – desfășurate rapid – la 2 mai 1935, a fost semnat Tratatul de ajutor reciproc dintre Franța și URSS, prin care cele două țări se angajau ca, în cazul unei agresiuni, să-și acorde reciproc „imediat sprijin și ajutor”. Un tratat similar a fost semnat, două săptămâni mai târziu (16 mai), între Cehoslovacia și URSS. Protocolul însoțitor al tratatului preciza că „Cele două guverne declară, totodată, că obligațiile de ajutor reciproc vor acționa numai în măsura în care, fiind întrunite condițiile prevăzute în prezentul tratat, Franța va acorda ajutor Părții devenite victimă a agresiunii”.

Acțiunile de politică externă ale URSS au fost completate de o puternică ofensivă a Kominternului, care, în același an, 1935, la al VII-lea Congres al său a chemat la formarea de largi fronturi populare antifasciste, întemeiate pe frontul unic muncitoresc (raportul lui Gheorghii Dimitrov). Denunțați până atunci ca social-fasciști, social-democrații erau acum considerați, alături de partidele, grupările și personalitățile burgheze ostile fascismului, ca parteneri în lupta împotriva nazismului. În raportul său la congres, liderul comunist italian, Palmiro Togliatti, a elogiat tratatele sovieto-francez și sovieto-cehoslovac și, invocând necesitățile politicii de apărare a statului socialist, a justificat acordurile URSS cu țările capitaliste.

Ofensiva politico-diplomatico-ideologică lansată de Moscova, în pofida unor succese locale – de pildă, victoria în alegeri a Frontului Popular în Franța – nu a avut rezultatele scontate de Kremlin. Departele de a se lăsa intimidat sau receptiv la ofertele sovietice (vezi mai jos), Hitler a continuat să promoveze o politică de un dinamism agresiv. Denunțarea Tratatului de la Locarno și remilitarizarea Renaniei (7 martie 1936), ca replică la Tratatul sovieto-francez, au creat un nou cadru geostrategic în Europa.

1.4.5. Criza de la München și Uniunea Sovietică

În lumina celor de mai sus, apare îndoielnică intenția Kremlinului – susținută în perioada sovietică – de a lupta alături de Cehoslovacia, în cazul în care aceasta ar fi respins cererea Germaniei privind cedarea regiunii sudete, ba mai mult, chiar și atunci când Franța nu ar fi intervenit în conflict. Este probabil că Stalin a manifestat fermitate în timpul crizei cehoslovace pentru a determina să se avanseze în sprijinirea Cehoslovaciei, pentru ca, în momentul decisiv al intrării în război, să găsească un pretext pentru a se deroba, lăsând țările capitaliste să lupte între ele, atingând astfel unul din obiectivele sale fundamentale. Este ipoteza sovietologului american Robert C. Tucker.

La sfârșitul anului 1938, Uniunea Sovietică și stăpânul ei păreau în cea mai defavorabilă situație, de când Stalin preluase succesiunea lui Lenin. Excluză de la acordul încheiat la München de Germania, Italia, Franța și Marea Britanie (29 septembrie 1938), prin care cele patru mari puteri pecetluseră soarta Cehoslovaciei, URSS se vedea aruncată nu numai într-o totală izolare, dar, ceea ce agrava considerabil această situație, era reapariția directoratului celor patru mari puteri capitaliste, prefigurată în Pactul celor patru apărut și sucombat în 1933. Temutul „front imperialist” împotriva Țării Sovietelor părea să fi prins viață și

Frontul
antisovietic” de
la München
(29-30.IX.1938)

această nouă configurație politică – a cărei realitate era confirmată cel puțin în aparență de vizita lui Ribbentrop la Paris, de declarația comună germano-franceză și de zvonurile privind recunoașterea dreptului Germaniei de a avea mână liberă în Est – nu putea fi decât funestă pentru Uniunea Sovietică.

Anul 1939 a adus, în chip neașteptat, într-un răstimp foarte scurt atingerea celor două obiective ale strategiei de politică externă a lui Stalin: începutul constituirii glaciului strategic la frontierele de vest ale URSS și izbucnirea războiului între țările capitaliste. Stalin a fost beneficiarul unui concurs de împrejurări extrem de favorabil, la a cărui creare el nu contribuise în nici un fel, dar, de îndată ce acest context politic s-a ivit, dictatorul sovietic l-a folosit cu o abilitate deosebită.

A doua zi după Conferința de la München, Uniunea Sovietică se găsea într-una dintre cele mai dificile situații din istoria ei: complet izolată, ea vedea, în urma înțelegerii celor patru din capitala Bavariei și a declarațiilor anglo-germană și franco-germană (semnate, în decembrie 1938, în urma vizitei lui Ribbentrop la Paris), reapărând spectrul „Pactului celor patru” din 1933, altfel spus un directorat al principalelor puteri „imperialiste” din Europa, care putea iniția oricând o „cruciadă antisovietică”. Zvonurile care circulau, după vizita lui Ribbentrop la Paris, potrivit cărora Germania primise libertate deplină pentru a acționa în Est nu puteau decât să sporească neliniștea Kremlinului. Reluarea contactelor cu Berlinul devenea astfel o soluție de supraviețuire pentru Moscova.

Oricât ar părea de paradoxal, dar și în noile circumstanțe, șansa de a ieși din această nedorită situație o oferea tot Germania. V.P. Potemkin, singurul adjunct al lui Litvinov, crușat de „Marea Teroare”, i-a spus clar ambasadorului francez la Moscova, Robert Coulondre, că în noul context internațional creat de Acordul de la München, singura soluție pentru URSS era „a patra împărțire a Poloniei”, în înțelesul că Moscova trebuia să ajungă neapărat la o înțelegere cu Berlinul, care nu se putea realiza decât în detrimentul sau, mai exact, pe seama Poloniei.

Revendicările teritoriale prezentate de Hitler guvernului de la Varșovia au deschis criza poloneză și au spulberat configurația politică, generată de Acordul de la München, configurație puternic zdruncinată de „lovitura de la Praga” (15 martie 1939), soldată cu dezmembrarea Cehoslovaciei și anexarea Cehiei de către Reich (sub forma „Protectoratului Bohemiei și Moraviei”). Sub impactul actului de forță al lui Hitler față de Cehoslovacia – evidentă violare a înțelegerilor de la München și al „incidentului Tilea” –, precum și sub puternica presiune a opiniei publice britanice, guvernul Chamberlain a fost constrâns să abandoneze politica sa conciliatoristă față de Germania și să se orienteze spre una de rezistență față de expansionismul celui de la treilea Reich. Prima manifestare a acestei politici a fost garanția acordată Poloniei de Marea Britanie, la 31 martie 1939.

Garanția acordată Poloniei nu putea avea o valoare **practică** decât dacă Marea Britanie și Franța izbuteau să asocieze Uniunea Sovietică în efortul lor de a pune țara garantată la adăpost de o agresiune germană. Linia Siegfried, ansamblul de fortificații construit la frontiera

Uniunea
Sovietică și
a IV-a împărțire
a Poloniei

Dezmembrarea
Cehoslovaciei
(15.III.1939)

**Criza poloneză
(martie 1939)**

germano-franceză, făcea, practic, imposibilă invadarea teritoriului german de forțele aliate. Pentru ca Germania să fie descurajată de la o acțiune de forță împotriva Poloniei era nevoie ca Hitler să știe că, în cazul unui atac împotriva Poloniei, va întâlni, alături de forțele militare ale acestei țări și Armata Roșie, altfel spus, dacă Linia Siegfried putea rezista atacului franco-englez, Wehrmacht-ul avea să fie confruntat în spațiul polonez de forța militară a URSS, ceea ce însemna un război pe două fronturi. Or, ceea ce Hitler, obsedat de experiența celui de al doilea Reich în primul război mondial, dorea să evite cu orice preț, era tocmai războiul pe două fronturi. O alianță anglo-franco-sovietică era mijlocul cel mai sigur de a-l disuada pe Führer de la o agresiune împotriva Poloniei. Fără concursul militar al Moscovei, garanția anglo-franceză, acordată Poloniei nu avea decât o valoare politică, nu și militară.

La rândul său, Hitler înțelegea că fără un acord prealabil cu URSS nu mai exista nici o șansă de a rezolva în maniera dorită de el criza poloneză. Un acord germano-sovietic putea avea o dublă utilitate: în cazul cel mai bun, el ar fi disuadat Marea Britanie și Franța de la onorarea garanției acordată Poloniei; în cazul cel mai rău, acest acord putea evita angajarea Reichului într-un război pe două fronturi, întrucât, în absența sprijinului dat Poloniei de Armata Roșie, Führer-ul era convins că va încheia, în cel mai scurt timp, campania din Est (Polonia), pentru a-și concentra forțele asupra frontului din Vest.

**Negocierile
concomitente ale
lui Stalin cu
Franța/Marea
Britanie și
Germania**

Criza poloneză a scos URSS din izolarea în care o aruncase Acordul de la München și a făcut din Stalin un adevărat arbitru al situației internaționale, deoarece toate statele implicate în criza poloneză aveau nevoie de sprijinul Uniunii Sovietice. În acest context, Stalin s-a aflat în situația ideală, recomandată de Bismarck omului politic: a avea întotdeauna două fiare pe foc.

Între oferta anglo-franceză și cea germană, dictatorul sovietic a optat pentru ultima, și alegerea nu a fost dificilă, întrucât propunerile Berlinului corespundeau pe de-a întregul intereselor Moscovei, mai exact, celor două idei călăuzitoare ale concepției lui Stalin privind securitatea țării sale: constituirea glacisului strategic la frontierele de vest ale URSS și izbucnirea războiului între marile țări capitaliste.

Propunerile germane au cuprins, încă din faza discuțiilor Schnurre-Astahov, ideea delimitării sferelor de interese ale Germaniei și URSS de la Marea Baltică la Marea Neagră, ceea ce deschidea Kremlinului perspectiva de a dispune de mult râvnitul brâu de securitate, replica la „cordonul sanitar”, format de „lumea burgheză”, la sfârșitul primului război mondial. Doritor să ajungă cât mai repede la un acord cu Stalin – pentru a putea începe campania împotriva Poloniei – Hitler a oferit dictatorului sovietic exact ceea ce acesta dorea încă din anii '20: posibilitatea de a controla teritoriile limitrofe Uniunii Sovietice. Așa cum Hitler însuși a explicat, la 22 august 1939, înalților responsabili militari, el dăduse instrucțiuni lui Ribbentrop „să facă orice propunere și să accepte orice cerere”, evident o hiperbolă diplomatică, dar care nu era departe de adevăr, dacă se are în vedere faptul că Führerul era dispus **atunci** să cedeze lui Stalin, zone întinse din Europa de Sud-Est până la

Discursul lui Stalin, din 19.VIII.1939, și liniile directoare ale politicii externe a statului sovietic

Constantinopol și Strâmători.

În afară de mărturia lui V.N. Pavlov, dispunem de o rusă mult mai importantă, rămasă mult timp în afara cercului de izvoare privind Pactul Molotov-Ribbentrop, întrucât asupra ei au planat suspiciunile falsificării: cuvântarea lui Stalin, rostită la 19 august 1939, în Biroul Politic, în care a justificat acordul sovieto-german. Textul cuvântării liderului sovietic, difuzat de Agenția Havas și publicat în presa franceză din 28 și 29 septembrie 1939, a fost prompt dezmințit de Stalin însuși la 30 noiembrie.

O nouă examinare a textului atribuit lui Stalin, întreprinsă de profesorul american R.C Raak împreună cu istoricii ruși V.L. Doroșenko și I.V. Pavlova, a conchis că, fără a fi un document autentic, textul exprimă fondul gândirii lui Stalin, în ajunul semnării tratatului sovieto-german.

Primul argument invocat de Stalin ilustrează perfect principiul potrivit căruia un război între țările capitaliste servește interesele de securitate ale Uniunii Sovietice. În contextul de atunci, declanșarea unui astfel de conflict depindea de poziția Moscovei: „Pacea sau războiul – ar fi spus Stalin. Această problemă a intrat în faza sa critică. Soluția sa depinde în întregime de poziția care o va adopta Uniunea Sovietică (s. n.). Suntem convinși că, dacă vom încheia un tratat de alianță cu Franța și cu Marea Britanie, Germania se va vedea obligată să dea înapoi în fața Poloniei și să caute un *modus vivendi* cu puterile occidentale. Astfel, războiul ar putea fi evitat și, atunci, dezvoltarea ulterioară a acestei stări de lucruri va căpăta un caracter primejdios pentru noi.

Pe de altă parte, dacă acceptăm propunerea Germaniei, pe care o cunoașteți, de a încheia cu ea un pact de neagresiune, Germania va ataca cu siguranță Polonia, iar intervenția în acest război a Angliei și Franței va deveni inevitabilă.

În aceste condiții, vom avea mari șanse de a rămâne în afara conflictului și vom putea aștepta avantajos rândul nostru. Este exact ceea ce reclamă interesul nostru.

Astfel, alegerea noastră este clară: trebuie să acceptăm propunerea germană”.

O dată stabilită opțiunea de făcut, Stalin a enumerat avantajele ei: mai întâi, anexarea unei părți a Poloniei; apoi, ar fi spus Stalin: „Germania ne lasă întreaga libertate de acțiune în cele trei țări baltice”.

Se știe însă că, abia printr-unul dintre protocoalele secrete ale Tratatului de prietenie și frontieră dintre Germania și URSS, din 28 septembrie 1939, Reich-ul, care își rezervase prin Protocolul adițional secret din 23 august 1939, Lituania, a cedat această țară sferei de interese a Uniunii Sovietice. La 28 noiembrie 1939 – data difuzării de către Agenția Havas a cuvântării atribuite lui Stalin –, toate cele trei state baltice aveau să fie constrânse să semneze cu Moscova tratate de asistență mutuală.

În continuare, Stalin ar fi afirmat că Germania „nu se opune la revenirea Basarabiei la Rusia” – ceea ce corespunde articolului 3 al Protocolului adițional secret –, dar afirmația ulterioară – „Hitler este gata să ne cedeze ca zonă de influență România, Bulgaria și Ungaria” – presupunea cunoașterea de către liderul sovietic a împuternicirii date

**Alianța cu
Germania și
încurajarea
războiului între
țările capitaliste**

de Hitler lui Ribbentrop de a ceda Uniunii Sovietice – dacă zona ar fi intrat în discuție – întreg sud-estul Europei, inclusiv Constantinopolul și Strâmtoarele. În privința Iugoslaviei, el atrăgea atenția membrilor Biroului Politic, că includerea ei în sfera de influență sovietică depindea de atitudinea Italiei.

Stalin a examinat apoi poziția pe care trebuia să o adopte URSS în perspectiva continuării războiului. Întrucât războiul intercapitalist era benefic Uniunii Sovietice, el trebuia să continue cât mai mult.

„Scopul nostru este ca Germania să poată duce războiul cât mai mult timp posibil pentru ca Anglia și Franța să fie obosite și într-atât de epuizată încât să nu mai fie în stare să doboare Germania.

De aici decurge poziția noastră: rămânând neutri, ajutăm Germania economic, furnizându-i materii prime și produse alimentare, dar, se înțelege de la sine că nu trebuie să depășească o anumită limită pentru a nu compromite situația noastră economică și pentru a nu slăbi puterea armatei noastre”.

După lui Stalin, în cazul unei victorii a Germaniei, ea nu putea reprezenta o amenințare pentru Uniunea Sovietică din trei motive: va fi sleită de efortul izbânzii; va trebui să supravegheze Franța și Anglia; va avea de organizat noile sale posesiuni coloniale.

Stalin și-a rezumat poziția în următorii termeni: este în interesul Uniunii Sovietice ca războiul între Reich și anglo-francezi să izbucnească și să dureze o perioadă cât mai îndelungată pentru ca părțile combatante să-și epuizeze forțele: „Acestea sunt motivele pentru care trebuie să acceptăm pactul propus de Germania și să lucrăm ca războiul, odată declarat, să se prelungească la maximum. În același timp, trebuie să intensificăm propaganda în țările beligerante, pentru ca să fim bine pregătiți pentru momentul când războiul va lua sfârșit”.

În textul atribuit lui Stalin se regăsesc ambele componente ale concepției despre securitatea țării sale a liderului sovietic: glaciul strategic și războiul între țările capitaliste.

În explicațiile transmise partidelor comuniste era trecută cu totul sub tăcere problema sferelor de interese (Protocolul adițional era strict secret), dar se menționa însemnătatea izbucnirii războiului. La întrebarea „Ce trebuie să facă URSS pentru a grăbi revoluția mondială?” răspunsul era: „Să sprijine Germania, pentru ca Germania să poată începe războiul și să încerce să acționeze pentru ca războiul să se prelungească”.

În instrucțiunile trimise de Comisariatul poporului pentru Afacerile Străine misiunilor diplomatice ale URSS în Balcani și interceptate de autoritățile române (Armand Călinescu le-a comunicat atât ministrului Germaniei, W. Fabricius, cât și celui al Marii Britanii, Sir Reginald Hoare), să arăta că acordul cu Germania nazistă are un caracter temporar și nu se află în contradicție cu principiile politice sovietice, în timp ce „un acord cu burghezia (*franco-engleză – n. n.*) ar fi servit la întărirea capitalismului, ceea ce contrazicea în chip absolut principiile noastre”.

Motivarea și argumentarea întâlnite în expunerea din 19 august 1939, atribuită lui Stalin, se reîntâlnesc în discuția din 7 septembrie 1939,

„Subminarea
sistemului
capitalist”

dintre Stalin și Gheorghe Dimitrov, secretarul general al Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste (CEIC), în cursul căreia liderul sovietic a dat interpretarea declanșării „războiului imperialist”, interpretare, care urma să ghideze activitatea Kominternului: „Nu avem nimic împotriva ca ei (*țările capitaliste aflate în război – n. n.*) să se bată cum trebuie și să se slăbească unul pe altul. Nu este rău dacă prin mâinile Germaniei va fi zdruncinată poziția celor mai bogate țări capitaliste (îndeosebi Anglia). Hitler, neînțelegând și nedorind el însuși aceasta, zdruncină, subminează sistemul capitalist”.

Stalin a exprimat în stilul său simplu, chiar cinic, unul din cele două obiective de bază ale politicii Moscovei, privind garantarea securității sovietice: înlăturarea primejdiei unei intervenții antisovietice, prin provocarea unui război între țările imperialiste. Referirea la funcția atribuită lui Hitler pare a da temei punctului de vedere al lui Victor Suvorov/Vladimir Rezun, după care „Cu mult înainte de a deveni cancelarul Reich-ului, conducătorii sovietici dăduseră lui Hitler porecla secretă «spărgătorul de gheață ale Revoluției». Era o poreclă precisă și plină de înțeles. Comuniștii știau bine că singurul mijloc de a învinge Europa capitalistă era războiul din afară și nu revoluțiile dinăuntru. «Spărgătorul de gheață» trebuia, fără să știe, să deschidă drumul comunismului mondial, distrugând democrațiile occidentale prin loviturile războiului fulger, care avea să-i epuizeze și să-i disperseze propriile forțe”.

Într-adevăr, Stalin i-a spus lui Dimitrov că „Pactul de neagresiune ajută, într-o anumită măsură Germania. Momentul următor – a stimula cealaltă parte”.

Al doilea obiectiv al politicii sovietice – crearea brâului de securitate de-a lungul frontierelor, a fost și el evocat de Stalin. El a explicat că Anglia și Franța nu au oferit nici un avantaj „dar englezii și francezii ar fi vrut să ne aibă angajați și să nu plătească nimic! Noi, desigur, n-am fi intrat argați și, cu atât mai puțin, cu cât nu primeam nimic”.

Referindu-se, apoi, la apropiata împărțire a Poloniei între Germania și Uniunea Sovietică, Stalin a spus: „Ce-ar fi rău dacă, în urma zdrobirii Poloniei, vom răspândi sistemul socialist asupra unor teritorii și populații”.

Glacisul strategic începea să prindă contur, pe măsură ce mult doritul război interimperialist își derula faza de început.

1.4.6. Negocierile sovieto-anglo-franceze și cele sovieto-germane

Pentru Stalin era evident că, odată încheiat acordul germano-sovietic, Hitler avea să declanșeze acțiunea militară împotriva Poloniei, ceea ce atrăgea automat onorarea garanției anglo-franceze. Un război între cele trei mari puteri capitaliste, în care puteau fi antrenate – ca în timpul primului război mondial – și alte state din aceeași lume capitalistă, nu putea decât să servească interesele URSS. Stalin își imagina noua conflagrație ca o repetare a celei dintâi: pe frontul de Vest – unde acum existau Liniile Maginot și Siegfried – un război static, de poziții, de lungă durată, cu adevărate hecatombe pentru o modestă înaintare. În timp ce

**Pactul Molotov-
Ribbentrop
(23.VIII.1939)**

adversarii capitaliști ai URSS aveau să se măcelărească reciproc, URSS, la adăpostul glaciului dobândit prin înțelegerile cu Hitler, urma să-și consolideze și să-și amplifice potențialul ei militar pentru ca, la momentul potrivit, să intervină și să impună pacea corespunzător intereselor sovietice.

Spre deosebire de oferta germană, cea anglo-franceză nu conținea nici un element care să corespundă dorințelor lui Stalin. Londra și Parisul îi cereau dictatorului sovietic să se angajeze într-un război cu Germania în apărarea Poloniei, stat privit cu ostilitate de Moscova, încă de la reapariția sa. În schimbul efortului militar al URSS, anglo-francezii nu ofereau nici sfere de interese, nici acceptarea de anexiuni teritoriale.

Este ușor de înțeles, așadar, de ce Stalin, manevrând cu abilitate și negociind cu ambele părți în litigiu, a ales de la început oferta germană. Protocolul adițional secret din 23 august 1939 avantaja în chip evident Uniunea Sovietică. V.N. Pavlov, interpretul lui Stalin, furnizează cheia acestei situații: „Inițiativa redactării și semnării protocolului secret a pornit nu de la partea germană, ci de la a noastră. Ribbentrop a adus numai textul tratatului de bază [...] Stalin și Molotov l-au discutat, au făcut modificări. Deodată Stalin a spus: «La acest tratat sunt necesare acorduri adiționale, despre care nu vom publica nimic nicăieri». Stalin, înțelegând că pentru a avea un spate (*al frontului – n. n.*) liniștit, Hitler va face orice concesii, a expus aceste condiții suplimentare. În cabinetul lui Stalin a fost întocmit protocolul adițional secret. L-au redactat, l-au dactilografiat, l-au semnat. De câteva ori, Stalin a subliniat ca această înțelegere este strict secretă și nu trebuie divulgată nimănui și nicăieri”.

Mărturia lui V.N. Pavlov este de un interes capital: ea arată că Protocolul adițional secret a exprimat în chipul cel mai fidel concepția lui Stalin despre glaciul strategic.

**Protocolul
adițional secret
al Pactului
Molotov-
Ribbentrop**

Potrivit acestui document în sfera de interese a URSS intrau:

- Finlanda;
- Estonia;
- Letonia;
- parte din Polonia;
- Basarabia;

În cea germană cealaltă parte a Poloniei și Lituaniei.

În momentul semnării Protocolului adițional secret, condițiile în care aveau să fie puse în practică stipulațiile sale rămăneau încă neclare: dacă în cazul Poloniei, atacul și, în cele din urmă, victoria Wehrmachtului, aveau să creeze condițiile pentru a patra împărțire a acestei țări, în cazul Finlandei, a statelor baltice și a Basarabiei modalitățile rămăneau incerte.

După ce un ultim obstacol – justificarea intrării Armatei Roșii în Polonia – a fost înlăturat, la 17 septembrie 1939, trupele sovietice au intrat pe teritoriul Poloniei. Într-o cuvântare radiodifuzată, V.M. Molotov, în calitate de președinte al Consiliului comisarilor poporului, a furnizat explicația pentru opinia publică internă și internațională a agresiunii sovietice împotriva Poloniei: „În Polonia s-a creat o situație, care cere

**Ce-a de IV-a
împărțire a
Poloniei
(17.IX.1939)**

din partea guvernului sovietic o preocupare deosebită pentru securitatea propriului stat. Polonia a devenit un câmp prielnic pentru orice fel de evenimente accidentale și neprevăzute, care pot crea amenințări pentru URSS. Guvernul sovietic a rămas, până în ultimul moment, neutru, dar, ținând seama de împrejurările amintite, nu poate să mai rămână neutru față de situația care s-a creat”.

În afară de amenințarea la adresa securității URSS, alocuțiunea invoca, apoi, preocuparea pentru situația ucrainenilor și bielorușilor, trăitori pe teritoriul Poloniei „aruncați acum în voia soartei”.

„Guvernul sovietic consideră că este dator să sfântă de a da o mână de ajutor fraților săi ucraineni și fraților bieloruși, care trăiesc în Polonia”. Dincolo de această retorică propagandistică, alocuțiunea cuprindea însă și un sâmbure de adevăr: preocuparea obsesivă a lui Stalin pentru securitatea țării sale, pentru crearea, prin ocuparea teritoriilor poloneze, a primului segment al glacisului strategic.

Întâlnirea între trupele sovietice și germane pe teritoriul Poloniei, nu s-a produs fără incidente: în apropiere de Lvov a avut loc o ciocnire soldată de partea sovietică cu trei morți și cinci răniți, de cea germană cu patru morți, între care un ofițer. Considerate firești, ele nu au afectat în nici un fel noile relații de cooperare dintre cele două regimuri totalitare. La 22 septembrie 1939, în orașul Brest-Litovsk, ocupat de trupele germane, dar remis apoi URSS, a avut loc o paradă comună a militarilor din cele două armate, în prezența generalilor H. Guderian și S. Krivoșein.

Dispariția Poloniei a creat o nouă configurație geopolitică și geostrategică: Germania și Uniunea Sovietică au devenit state limitrofe. Pe raportul ambasadorului sovietic la Berlin, A. Șkvarțev, Stalin a subliniat cu creionul roșu, cuvintele spuse de Hitler reprezentantului diplomatic sovietic: „Ca rezultat al războiului (*cu Polonia – n. n.*) a fost lichidată situația existentă din 1920 în virtutea Tratatului de la Versailles. Prin această revizuire, Rusia și Germania stabilesc granițele existente înainte de război (*primul război mondial – n. n.*)”.

Pentru fixarea exactă a noii frontiere, Ribbentrop a venit din nou la Moscova (27-29 septembrie 1939). De astă dată s-a făcut un pas înainte nu numai în cooperarea germano-sovietică, dar și în amplificarea glacisului strategic al URSS. Cele două părți au semnat un tratat de prietenie și frontieră și o declarație comună în care susțineau că „Anglia și Franța poartă răspunderea pentru continuarea războiului” și anunțau că „în cazul continuării războiului, guvernele Germaniei și URSS se vor consulta în vederea stabilirii măsurilor necesare”.

Potrivit unuia din protocoalele adiționale secrete, care însoțeau noul tratat „Teritoriul statului lituanian se include în sfera de interese a URSS, în timp ce cealaltă parte, voievodatul Lublin și o parte a voievodatului Varșovia se includ în sfera de interese a Germaniei”.

Schimbul avantajă evident Uniunea Sovietică: ea își asigură controlul complet asupra țărilor baltice și transfera Reichului teritorii cu populație poloneză, care nu putea fi decât ostilă ocupantului străin.

**Tratatul
sovieto-german
de prietenie
și frontieră
(27-29.IX.1939)**

Test de autoevaluare 3

3.1. Comentați următorul document: „*Pacea sau războiul – ar fi spus Stalin. Această problemă a intrat în faza sa critică. Soluția sa depinde în întregime de poziția care o va adopta Uniunea Sovietică (s. n.). Suntem convinși că, dacă vom încheia un tratat de alianță cu Franța și cu Marea Britanie, Germania se va vedea obligată să dea înapoi în fața Poloniei și să caute un modus vivendi cu puterile occidentale. Astfel, războiul ar putea fi evitat și, atunci, dezvoltarea ulterioară a acestei stări de lucruri va căpăta un caracter primejdios pentru noi.*

Pe de altă parte, dacă acceptăm propunerea Germaniei, pe care o cunoașteți, de a încheia cu ea un pact de neagresiune, Germania va ataca cu siguranță Polonia, iar intervenția în acest război a Angliei și Franței va deveni inevitabilă.

În aceste condiții, vom avea mari șanse de a rămâne în afara conflictului și vom putea aștepta avantajos rândul nostru. Este exact ceea ce reclamă interesul nostru.

Astfel, alegerea noastră este clară: trebuie să acceptăm propunerea germană”.

.....
.....
.....

3.2. Enumerați prevederile Protocolului adițional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop.

.....
.....

3.3. Enumerați principalele avantaje ale URSS, obținute prin intrarea în Societatea Națiunilor.

.....
.....
.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 49

1.5. Uniunea Sovietică și realizarea glacisului extins (1941-1949)

1.5.1. Alăturarea URSS la Coaliția Națiunilor Unite

**Crearea coaliției
antigermane**

Bazele coaliției antigermene sunt puse de către președintele SUA, F.D. Roosevelt, și premierul M. Britanii, W. Churchill, prin semnarea **Cartei Atlanticului (10-14 august 1941)**.

Atacul german a adus URSS alături de Marea Britanie în lupta adversarului comun: Hitler. Deși rămase oficial neutre, SUA sprijineau activ efortul țărilor angajate împotriva celui de al treilea Reich. Stalin și-a dat imediat seama de avantajele create în raport cu Londra și Washington, de faptul că țara sa „purta greul războiului” (o sintagmă, care, grație propagandei sovietice va deveni clișeu) împotriva Germaniei hitleriste.

Convins că anglo-americanii vor recunoaște achizițiile teritoriale ale URSS din perioada cooperării cu Germania, în pofida prevederii Cartei

**Întâlnirea
Stalin-Eden, de
la Moscova
(16.XII.1941)**

Atlanticului (care nu recunoștea nici o schimbare teritorială, fără libera exprimare a voinței popoarelor interesate), Stalin și-a dat cărțile pe față, cu prilejul vizitei din decembrie 1941 la Moscova a ministrului britanic de Externe, Anthony Eden.

Dictatorul sovietic a supus atenției oaspetelui său proiectele a două tratate: unul de alianță și ajutor militar reciproc în războiul împotriva Germaniei, și altul privind soluționarea în comun a problemelor postbelice. În spiritul vechii înțelegeri cu Hitler, Stalin a propus ca cel de al doilea tratat să fie însoțit de un protocol secret care să cuprindă „schema generală a reorganizării frontierelor europene după război”.

Din ampla expunere făcută de Stalin, la 16 decembrie, sunt reținute aici numai componentele glacisului strategic al URSS. Această expunere urma să servească la redactarea protocolului secret ce avea să însoțească Tratatul privind organizarea postbelică a lumii: simetria cu Pactul Molotov-Ribbentrop era perfectă.

1) Prima țară asupra căreia s-a oprit Stalin a fost Polonia. Liderul sovietic a început prin a prezenta avantajele oferite Poloniei:

- includerea Prusiei Orientale și a coridorului în granițele Poloniei; populația germană urmând a fi expulzată;
- frontiera sovieto-polonă trebuie să fie Niemen (Tilsit urmând să aparțină Lituaniei, parte componentă a URSS), apoi să urmeze aproximativ Linia Curzon, fiind posibile, potrivit lui Stalin, unele rectificări.

2) Cehoslovacia urma să-și vadă frontierele restabilite prin recăpătarea regiunii sudete și a teritoriilor anexate de Ungaria.

3) Iugoslavia trebuia:

- să fie restaurată în vechile ei frontiere;
- să primească unele compensații pe seama Italiei, precum și Trieste, Fiume și unele insule din Marea Adriatică.

4) Albania, restabilită în vechile frontiere, avea să beneficieze de garanția marilor puteri.

5) Stalin s-a arătat generos față de Turcia, pentru că rămăsese neutră:

- era dispus să-i ofere Dodecanezul, regiunea populată de turci din Bulgaria;
- și chiar câteva insule din Marea Egee, având însemnătate pentru protecția căilor de acces spre porturile de pe coasta Asiei Mici;
- Turcia putea anexa Burgas, lăsând Bulgariei o singură ieșire la mare: Varna.

6) Trecând la Grecia, Stalin s-a pronunțat în favoarea revenirii ei la vechile frontiere, situație de aplicat tuturor țărilor ocupate Reich.

7) Viitorul statut al Franței – mai era sau nu capabilă să redevină o mare putere – a oferit lui Stalin prilejul de a sugera interlocutorului său ideea ca Marea Britanie să dețină baze la Dunkerque, Boulogne etc. precum și pe teritoriile Belgiei și Olandei, cu care să încheie tratate de alianță, ca și pe cele ale Danemarcei și Norvegiei. Este evident că Stalin dorea ca Marea Britanie să dețină și ea un glacis strategic – în primul rând maritim – un glacis, pentru crearea căruia avea toată înțelegerea Moscovei, pentru ca, la rândul ei, Londra să fie de acord cu

**Viziunea lui
Stalin asupra
organizării
postbelice
a lumii**

un glacis strategic, în primul rând, teritorial, pentru URSS. În privința ieșirii/intrării în Marea Baltică, cele două puteri aveau să se pună de acord.

8) Referitor la **Germania**, vederile lui Stalin nu erau atât de elaborate. El dorea:

- slăbirea ei prin desprinderea Renaniei, cu zona ei industrială, urmând să formeze un stat sau un protectorat.

9) Austria urma să-și recapete independența.

10) Referindu-se **Uniunea Sovietică**, Stalin considera că:

- Uniunea Sovietică dorea restabilirea frontierelor sale așa cum au fost în 1941, în ajunul atacului german împotriva URSS (frontiera sovieto-finlandeză, stabilită prin tratatul de pace dintre URSS și Finlanda, din 1940, republicile baltice, Basarabia și Bucovina de Nord);
- frontiera URSS cu Polonia, trebuia să urmeze „Linia Curzon” cu includerea Tilsitului în Republica Lituaniană;
- frontiera Uniunii Sovietice cu Finlanda trebuia să includă Petsamo; în plus, Finlanda trebuie să se afle într-o alianță militară cu URSS, cu dreptul pentru cea din urmă de a avea pe teritoriul finlandez baze militare, aeriene și maritime;
- România trebuia să aibă o alianță militară cu URSS, cu dreptul pentru cea din urmă de a avea pe teritoriul românesc baze militare, aeriene și maritime. Teritoriul României trebuie mărit puțin spre vest, pe seama Ungariei, în cadrul căreia trăiesc până la 1,5 milioane de români.

Stalin a subliniat că „Problema frontierelor URSS (independent de problema frontierelor din Europa Centrală și Occidentală) prezintă pentru noi o excepțională însemnătate”, invocând faptul că statutul țărilor baltice și al Finlandei crease impasul în negocierile de la Moscova din vara anului 1939.

Inițial, guvernul britanic a refuzat să se angajeze într-o discuție privind recunoașterea frontierelor sovietice din 1941. La acea vreme, Winston Churchill, premierul Marii Britanii, considera că frontierele cerute de Stalin „Au fost dobândite prin acte de agresiune în cârdășie rușinoasă cu Hitler. Transferul popoarelor din țările baltice în Rusia Sovietică împotriva voinței lor ar contraveni tuturor principiilor în numele cărora luptăm în acest război și ar dezonora cauza noastră. Acest lucru se aplică și la Basarabia și la Bucovina de Nord”.

Aceste considerente absolut corecte aveau să fie date, în curând, uitării de premierul britanic pe măsură ce Armata Roșie a început să obțină victorii după victorii în fața Reich-ului, iar Frontul de Est să devină cel mai important teatru de operații al războiului.

1.5.2. Politica externă sovietică în timpul celui de-al doilea război mondial

În plus, URSS a desfășurat o intensă propagandă – prin reprezentanțele diplomatice din Occident și, mai ales, prin „coloana a V-a”, reprezentată de armata de ziaristi, analiști și intelectuali cu

Atitudinea Marii
Britanii față de
pretențiile
sovietice

Propaganda
desfășurată

de URSS
în Occident

simpatii de stânga, mulți dintre ei agenți ai spionajului sovietic sau agenți de influență –, cu scopul de a câștiga simpatia opiniei publice occidentale. Temele propagandei sovietice au fost:

- Uniunea Sovietică poartă greul războiului;
- Necesitatea deschiderii celui de-al doilea front;
- Necesitatea unor frontiere sigure ale URSS.

În paralel, pe plan intern și în relația cu partidele comuniste, Uniunea Sovietică a inițiat o serie de acțiuni, cu scopul de a menaja susceptibilitățile Occidentului și de a ajuta la realizarea celor două obiective de bază ale politicii externe sovietice din perioada 1941-1943:

- Prima serie – în care se includ semnalele privind o posibilă pace cu Reich-ul – era destinată să alarmeze și să culpabilizeze pe anglo-americieni, care amânaseră pentru 1944 deschiderea celui de-al doilea front în Franța;
- Cea de-a doua serie erau măsuri care să dovedească Washingtonului și Londrei că URSS este un stat de tip „clasic”, în ceea ce privește politica externă și, dincolo de specificul regimului sovietic, nu foarte diferit de celelalte țări. În această a doua serie s-au înscris câteva măsuri cu o mare încărcătură propagandistică: „autodizolvarea” Kominternului, renunțarea la „Internațională” ca imn al Uniunii Sovietice și reînființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Ruse.

În cadrul întâlnirilor la nivel înalt dintre reprezentanții celor trei Mari Puteri – Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică – cea din urmă a întreprins toate demersurile pentru a-și proteja interesele de securitate:

- **Conferința de la Casablanca (14-25 ianuarie 1943)**, în cursul căreia a fost formulat principiul capitulării necondiționate;
- **Conferința de la Moscova a miniștrilor de Externe ai URSS, SUA, și Marii Britanii (19-30 octombrie 1943)**;
- **Conferința de la Teheran celor trei mari (28 noiembrie-1 decembrie 1943)** – s-a decis deschiderea celui de-al doilea front în Vest și a fost abandonată ideea lui Churchill privind debarcarea în Balcani); în plus, a fost abordată pentru prima oară problema granițelor viitorului stat polonez și a „translatării” acestuia spre vest, în dauna Germaniei pentru a oferi satisfacție Uniunii Sovietice, care nu dorea să renunțe la jumătate de Polonie, obținută în urma punerii în aplicare a Pactului Molotov-Ribbentrop.
- **Conferința de la Ialta (4-11 februarie 1945)** – cele mai importante dintre problemele discutate au fost intrarea URSS în război împotriva Japoniei; regimul de ocupație din Germania; problema poloneză (autoritatea politică/guvernul în exil de la Londra vs. guvernul instalat de sovietici/s-a decis intrarea în guvernul instalat de sovietici a unor elemente din guvernul în exil de la Londra; și problema granițelor Poloniei). A mai fost adoptată Declarația cu privire la Europa eliberată.

Diplomația
sovietică
în timpul
războiului:
întâlnirile la nivel
înalt dintre cei
Trei Mari

Conferința de la Potsdam (17 iulie-2 august 1945) – a fost instituit Consiliul Miniștrilor de Externe ai celor cinci mari puteri (SUA, URSS, M. Britanie, Franța, China), însărcinat cu pregătirea acordurilor de pace; reconfirmate deciziile adoptate la Ialta, cu privire la Germania; problema reparațiilor de război pe care Germania trebuia să le achite; problema orașului Königsberg; problema criminalilor de război.

Un loc aparte în relațiile internaționale din perioada celui de-al doilea război mondial – și în politica externă a statului sovietic – îl ocupă **Acordul de procentaj**, „parafat” în urma vizitei, întreprinsă de W. Churchill la Moscova, la 9 octombrie 1944. Documentul prevedea delimitarea sferelor de influență în Europa de Sud-Est între M. Britanie și Uniunea Sovietică. La finalul discuțiilor – care au avut loc între 9-10 octombrie 1944 – repartizarea sferelor de influență arată astfel:

**Acordul
de procentaj
Churchill-Stalin
(9-10.X.1944)**

ȚARA	PROCENTELE ȘI DEȚINĂTORUL LOR
România	90% Uniunea Sovietică; 10% Marea Britanie împreună cu Statele Unite
Grecia	90% Marea Britanie împreună cu Statele Unite; 10% Uniunea Sovietică
Iugoslavia	50% Marea Britanie împreună cu Statele Unite; 50% Uniunea Sovietică
Bulgaria	80% Uniunea Sovietică 20% Marea Britanie împreună cu Statele Unite
Ungaria	80% Uniunea Sovietică 20% Marea Britanie împreună cu Statele Unite

Maniera inedită – cea matematică – adoptată de Churchill pentru a apăra interesele britanice în Europa de Sud-Est, în Grecia, în primul rând, a generat discuții în privința semnificației procentelor. Care este sensul lor real? În documentele britanice, și în relatările unor diplomați englezi Churchill este arătat ca vorbind despre „interesele” Marii Britanii și ale Marilor Puteri: „Primul ministru a ridicat apoi problema **intereselor** celor două guverne în diferite țări balcanice”;

În cele sovietice se menționează „repartiția **influenței** Uniunii Sovietice și Marii Britanii în țările sud-est europene”.

Gradul de interes sau de influență, desigur nu sunt sinonime, dar, având în vedere că Churchill nu putea afirma răspicat intențiile sale – era, totuși, premier într-un regim parlamentar, oricât de hotărât era să nu-l informeze despre acordul încheiat –, iar Stalin gândea în conceptul tradițional de „influență”, credem că sensul procentelor exprimă gradul

Însemnătatea
acordului de
procentaj în
politica externă
sovietică

de intervenție al URSS și Marii Britanii în țările incluse în acordul de procentaj.

Acordul de procentaj a însemnat, practic, recunoașterea **glacisului strategic** sovietic de către Marea Britanie într-o formă incompletă: Ungaria, România și Bulgaria. Iugoslavia, unde proporțiile de influență ale celor doi parteneri erau egale, se afla, sub controlul forțelor comuniste ale lui I.B. Tito, un lider plin de inițiative, care, nu întotdeauna coincideau cu interesele și directivele Moscovei. Albania, neinclusă în acordul de procentaj, se afla, de asemenea, sub autoritatea comuniștilor. În toamna lui 1944, Finlanda, Polonia și Cehoslovacia rămâneau încă, cel puțin în principiu, cu un statut nedefinit din unghiul de vedere al gradului de dependență față de URSS.

1.5.3. Proiectele sovietice de organizare postbelică

Proiectele sovietice de organizare postbelică a Europei au decurs din principiul fundamental al asigurării securității URSS. După cum se știe, există două modalități de asigurare a securității:

- Activă, care presupune efortul de a dobândi o frontieră strategică sau impunerea unei orientări favorabile intereselor statului mai puternic vecinilor mai slabi.
- Pasivă, care înseamnă câștigarea de timp în vederea dezvoltării potențialului militar, prin acordarea de concesiuni statului mai puternic și, deci, mai amenințător.

Viziunea
sovietică
postbelică
asupra lumii

În lumina clasificării de mai sus, se poate spune că politica externă a lui Stalin s-a încadrat, cu precădere (deci, nu în totalitate) în prima categorie: căutarea securității prin mijloace active – obținerea unei frontiere strategice și crearea unui sistem de state-satelite. Prin ambele modalități se crea un amplu brâu de securitate, un glacis strategic prin extinderea spre vest a frontierelor URSS și prin formarea unui bloc de state clientelare, aflate sub controlul sovietic.

În arhivele sovietice s-au păstrat trei proiecte de configurație postbelică, elaborate (în ordine cronologică) de Ivan M. Maiski, Andrei A. Gromîko și Maxim M. Litvinov.

Planul Maiski, redactat la 11 ianuarie 1944, stabilește că: „scopul nostru concret în construirea lumii viitoare și a orânduirii postbelice trebuie să fie crearea unei astfel de situații, în care, pentru o perioadă îndelungată de timp să fie garantate securitatea URSS și menținerea păcii, cel puțin în Europa și Asia“.

Diplomatul sovietic încearcă apoi să explice și să evalueze „perioada îndelungată de timp” menționată. El crede că într-un astfel de interval ar trebui să se petreacă două procese:

- URSS să devină un stat atât de puternic, încât nici să nu se teamă de vreo agresiune în Europa și în Asia, nici vreun stat din cele două continente să nu se aventureze într-o agresiune antisovietică;
- Cel puțin Europa continentală să devină socialistă, ceea ce ar face imposibil războiul în acest spațiu.

Planul Maiski
(11.I.1943)

- rolul decisiv în funcționarea organizațiilor internaționale trebuie să aparțină celor Patru Mari (URSS, SUA, Marea Britanie și China)

În opinia lui Maiski, aceste transformări ar fi fost posibile în minimum 30 de ani sau maximum 50 de ani, adică în decurs de două decenii.

Planul Gromîko, elaborat la 14 iulie 1944, este consacrat unei singure teme: relațiile sovieto-americane. Autorul consideră că, pe viitor, relațiile sovieto-americane ar putea fi influențate de factori atât favorabili, cât și defavorabili:

- Factorii favorabili: ieșirea SUA din izolaționism; interesul SUA pentru menținerea debilității Germaniei, atât din punct de vedere militar, cât și economic (potențial concurent); menținerea păcii, pentru a asigura și consolida pozițiile SUA; sprijinul SUA pentru instaurarea de „regimuri burghezo-democratice“ în Europa Occidentală și, mai ales, în Germania și opoziția față de regimurile de tip fascist; interesele economice reciproce ale SUA și URSS;
- Factorii defavorabili: atitudini diferite în problema germană, SUA fiind înclinată îndeosebi în chestiunea reparațiilor, spre o poziție mai îngăduitoare; poziția antisovietică a unui segment al opiniei publice americane și, îndeosebi, a Bisericii Catolice; dorința SUA de a avea o influență mai mare în zona Orientului Apropiat și Mijlociu (Iran, cu precădere).

Planul Gromîko
(14.VII.1944)

Planul Litvinov, întocmit între 15.XI.1944-11.I.1945, este compus din trei texte distincte, fiecare fiind consacrat unei anumite probleme: relațiile sovieto-engleze; relațiile sovieto-americane; formarea blocurilor și a sferelor de influență. Autorul textelor face o prognoză pozitivă în privința primelor două probleme și, pe marginea celui de-al treilea stabilește sfera de influență de care trebuie să dispună URSS după cel de-al doilea război mondial (Finlanda, Suedia, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, România, Iugoslavia, Bulgaria și Turcia). În plus, diplomatul sovietic considera necesară și constituirea unei zone de neutralitate, în care ar fi trebuit incluse Norvegia, Danemarca, Germania, Austria și Italia.

Planul Litvinov
(15.XI.1944-
11.I.1945)

Așa cum se poate constata, toate cele trei proiecte pornesc de la o premiză comună: interesele de securitate, ale URSS reclamă frontierele din 1941, așadar, cele obținute prin Pactul Molotov-Ribbentrop, la care este adăugată o zonă de influență care să îndeplinească funcția unui spațiu de protecție a acestor frontiere.

1.5.4. Comunizarea Europei Centrale și de Sud-Est și extinderea influenței sovietice în Iran

În perioada 1944-1949, Uniunea Sovietică a desfășurat acțiuni care au vizat instaurarea de regimuri comuniste în statele aflate în zona sa de influență: România, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și zona sa de ocupație din Germania, care avea să devină Republica Democrată Germană. În privința modalității de preluare a puterii de către partidele comuniste din aceste state, istoricul englez Hugh Seton-Watson a dat o excelentă periodizare a procesului de impunere a

Comunizarea
Europei Centrale
și de Sud-Est
(1944-1949)

regimului comunist, având drept criteriu compoziția guvernului:

- **coaliția autentică**, în cadrul căreia comuniștii colaborează cu partidele democratice. Este – precizăm noi – punerea în practică a formulei Frontului Unic Național, preconizată de Komintern încă din iulie 1941;
- **coaliția fictivă**, compusă din partide și organizații cripto-comuniste sau dirijate din umbră de comuniști, precum și din „tovarăși de drum” – altfel spus oameni politici burghezi sau social-democrați, dispuși, din diverse rațiuni, să colaboreze cu comuniștii;
- **regimul monolitic al PC**, care exercită singur puterea.

Această succesiune s-a născut spontan sau a fost manifestarea unui plan elaborat de veche dată ?

În stadiul actual al documentației, este dificil de dat un răspuns categoric. Istoricii s-au călăuzit decenii de-a rândul de informația dată de Milovan Djilas potrivit căreia, în aprilie 1945, în cursul unei discuții cu o delegație iugoslavă, condusă de I.B. Tito, Stalin a spus cuvintele atât de des citate ulterior: „Acest război nu este ca acelea din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune și propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui”.

În paralel, Uniunea Sovietică a întreprins demersuri care vizau extinderea influenței sale asupra Iranului, în vederea consolidării securității la granița sa sud-vestică.

1.5.5. Uniunea Sovietică și Planul Marshall

Anul 1947, avea să aducă înăsprirea controlului sovietic asupra glaciului european și transformarea sa într-o zonă de control integral sovietic.

Cercetătorul american Scott Parrish a analizat cu pătrundere evoluția așa-numitei dileme de securitate din cadrul raporturilor americano-sovietice. SUA au crezut că, profitând de marasmul economic din Europa Occidentală, ruinată de război, Stalin va încerca să-și impună adepți la Roma și Paris, folosindu-se de forța Partidelor Comuniste din Franța și Italia; din această teamă s-a născut Planul Marshall, destinat să contracareze ascensiunea comuniștilor spre putere.

La rândul său Stalin a văzut în Planul Marshall o încercare a SUA de a-i smulge prin mijloace economice glaciul abia constituit, de a izola URSS și de a trece Germania sub egidă occidentală prin aceiași asistență economică.

Planul Marshall
și atitudinea
Moscovei

Reacția lui Stalin a fost pe măsura temerilor sale: el a interzis țărilor-satelit să participe la ceea ce îi apărea a fi un adevărat complot american. Delegației cehoslovace, convocate la Moscova (guvernul de la Praga acceptase să participe la Conferința de la Paris privind Planul Marshall), Stalin i-a declarat răspicat, la 9 iulie 1947: „Suntem surprinși că ați acceptat să participați la această consfătuire. Pentru noi această problemă este problema prieteniei dintre Uniunea Sovietică și Cehoslovacia. Vrând-nevrând, Dvs. ajutați la izolarea Uniunii Sovietice [...] Este necesar să anulați această hotărâre, trebuie să renunțați să participați la această consfătuire și cu cât o veți face mai curând cu atât

va fi mai bine”.

Interdicția Kremlinului de a participa la Planul Marshall a fost urmată cu strictețe de toate țările satelite. A fost o manifestare clară, exemplară a disciplinei de bloc, impusă de Stalin în zona glacisului lărgit. Față de bănuielile lui Stalin în privința intențiilor occidentale („Doctrina Truman”, proclamată la 12 martie 1947, și Planul Marshall, din 5 iunie 1947) glacisul lărgit devenea un adevărat front înaintat, a cărui organizare devenea vitală pentru interesele de securitate ale URSS.

1.5.6. Crearea Kominform – vector al politicii externe sovietice

Între 22 și 27 septembrie 1947 în Polonia, la Szklarska Poreba, s-a desfășurat consfătuirea Partidelor Comuniste și Muncitorești (Comuniste) din Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria, URSS, Franța și Italia. Compoziția însăși a conferinței transmitea un mesaj Occidentului: Moscova refăcea un centru de conducere a mișcării comuniste internaționale – dar **nu** la dimensiunile Kominternului –, destinat să coordoneze activitatea partidelor comuniste din glacisul extins, adică din spațiul de securitate, intangibil pentru Occident. În același timp, prezența celor două partide comuniste apusene – cel francez și cel italian –, adică a celor mai puternice detașamente ale mișcării comuniste internaționale, era un avertisment: în orice moment – dacă Occidentul nu respecta glacisul extins sovietic – Kremlinul dispunea de mijloacele necesare pentru a destabiliza „lumea capitalistă”.

**Înființarea
Kominformului
(22-27.IX.1947)**

Declarația finală, cuprindea teza de bază din raportul reprezentantului sovietic, A.A. Jdanov, privind situația internațională – împărțirea lumii în după lagăre: „Astfel s-au format două lagăre: lagărul imperialist și antidemocratic, care are ca scop principal instaurarea dominației, a imperialismului american și zdrobirea democrației, și lagărul antiimperialist și democratic, care are ca scop principal surparea imperialismului, întărirea democrației și lichidarea resturilor fascismului”.

Teza celor două lagăre readucea în actualitate acea disciplină severă pe care, la vremea sa, Kominternul o impusese „secțiunilor” sale – partidele comuniste. În țările lagărului condus de URSS nu mai puteau fi tolerate nici un fel de „elemente străine”, susceptibile să servească interesele adversarului. Exemple concludente oferă, în această privință, situațiile din România și Cehoslovacia.

Test de autoevaluare 4

4.1. Prezentați, pe scurt, viziunea lui Stalin pe marginea organizării postbelice a lumii.

.....

4.2. Enumerați cele trei proiecte sovietice de organizare postbelică a lumii.

.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 49

1.6. Uniunea Sovietică în relațiile internaționale în perioada postbelică (1950-1991)

1.6.1. Politică externă sovietică în perioada 1950-1964

După moartea lui Stalin (5.III.1953), relațiile internaționale, în general, și politica externă a URSS, în special, au cunoscut o anumită ameliorare – formula folosită în epocă pentru denumirea perioadei a fost „dezgheț”, după numele romanului omonim al scriitorului sovietic Ilya Ehrenburg – caracterizată prin:

Uniunea Sovietică și politica de coexistență pașnică

- Adoptarea de măsuri în direcția limitării armamentelor din cadrul celor două blocuri militare (Organizația Atlanticului de Nord – fondată la 4.IV.1949/Organizația Pactului de la Varșovia – înființat la 14.V.1955);
- Inițierea de contacte între liderii marilor puteri, în special între cei sovietici și americani.

După accesarea Republicii Federale Germane în NATO, se poate afirma că s-a produs definitivarea celor două blocuri politico-militare concurente.

În plus, între cele două blocuri începe o luptă pentru „câștigarea” statelor așa-numitei „Lumi a treia”, apărute în urma declanșării procesului de decolonizare (1947-1948) și a căror principală orientare în politica externă era o reprezentare menținerea neutralității în raport cu cele două blocuri politico-militare.

Moartea lui Stalin a adus o schimbare majoră în politica externă sovietică: tranziția de la confruntare spre o politică de coexistență pașnică între cele două blocuri. Exponentul acestei linii a fost liderul sovietic N.S. Hrușciov, secretar general al PCUS.

Demersuri sovietice privind reducerea armamentelor convenționale

Pe plan extern, Uniunea Sovietică întreprins o serie de măsuri concrete, care vizau destinderea:

- În iulie 1955 – în cadrul întâlnirii cvadripartite dintre premierii Statelor Unite, Marii Britanii, Franței și Uniunii Sovietice – delegația sovietică a propus elaborarea unui tratat de securitate colectivă europeană;
- În august 1955, URSS a anunțat reducerea forțelor sale armate cu 640.000 de militari, urmată de o altă reducere, în mai 1956, cu încă 1,2 milioane;
- Au fost lichidate bazele militare sovietice din Finlanda și China.

Politica de dezgheț inițiată pe plan intern a avut consecințe negative în interiorul lagărului socialist, aflându-se la originea unei dintre cele mai puternice crize: **revoluția maghiară** (octombrie-noiembrie 1956), mișcare inițiată de aripa reformatoare a Partidului Maghiar al Celor ce

Revoluția maghiară

(octombrie-noiembrie 1956)	<p>Muncesc, reprezentată de Imre Nagy. Revolta maghiară a fost reprimată cu ajutorul trupelor Tratatului de la Varșovia. Răspunsul sovietic la evenimentele din Ungaria au marcat sfârșitul scurtei perioade de dezgheț din relațiile internaționale.</p> <p>Sfârșitul anilor '50 sunt martorii deteriorării relațiilor sovieto-chineze, ca urmare a disputei pentru întâietate în lagărul socialist dintre cele două țări. La originea acestui conflict s-a aflat refuzul autorităților chineze de a admite constatările din Raportul secret, prezentat de N.S. Hrușciiov în cadrul Congresului XX al PCUS (februarie 1956). În scurt timp, China și Uniunea Sovietică au devenit – una pentru cealaltă – cel mai important inamic, după „imperialismul american”.</p>
Conflictul sovieto-chinez	
Incidentul de la Sverdlovsk și Zidul Berlinului (1960-1961)	<p>Doborârea unui avion-spion american de tipul U-2, în regiunea Sverdlovsk, din URSS, în mai 1960, a avut drept consecință blocarea întâlnirii cvadripartite la nivel înalt a reprezentanților celor patru mari puteri în problema statutului Berlinului.</p> <p>Un an mai târziu, în august 1961, pentru a pune capăt exodului populației germane din Berlinul de Est în cel Occidental, autoritățile est-germane și cele sovietice au decis construirea Zidului Berlinului, care a devenit, în scurt timp, un simbol al confruntării Est-Vest și al divizării lumii.</p>
Criza rachetelor din Cuba (octombrie 1962)	<p>Cea mai importantă criză a războiului rece – Criza rachetelor din Cuba (octombrie 1962) – avea să aducă omenirea în pragul unui conflict nuclear. Dorind să ofere o mai mare securitate tânărului stat comunist cubanez (unde, în 1959, forțele revoluționare conduse de către Fidel Castro, răsturnaseră regimul Batista) și să schimbe echilibrul de forțe în favoarea URSS, N.S. Hrușciiov a decis instalarea de rampe pentru lansarea rachetelor în Cuba.</p> <p>Descoperind bazele construite și pe cele aflate în construcție – grație fotografiilor aeriene realizate de avioanele spion americane –, autoritățile americane au luat decizie instituirii blocadei în jurul Cubei, în paralel cu declanșarea stării de război. Măsurilor americane, liderii sovietici le-au răspuns prin inițiative identice. În acest fel, cele două blocuri politico-militare s-au aflat la un pas de declanșarea unui conflict nuclear.</p> <p>Grație însă discuțiilor dintre președintele american J.F. Kennedy și liderul sovietic N.S. Hrușciiov, s-a ajuns la un compromis, ambele supraputeri angajându-se să:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uniunea Sovietică să retragă rachetele din Cuba; • Statele Unite să respecte integritatea statului cubanez și să nu mai instaleze rachete pe teritoriul Turciei.
	<p>Cele mai importante state din Orient – India, Indonezia, Egipt – nedorind să se alinieze la niciuna din politicile promovate de cele două blocuri, au pus bazele Mișcării de nealinieare, a cărei moment de început o reprezintă Conferința de la Bandung, din 1955, în cadrul căreia au fost adoptate cele „Cinci principii ale coexistenței pașnice”:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Respectarea reciprocă a integrității teritoriale și a

Uniunea Sovietică și statele Lumii a treia

suveranității;

- Abținerea de la orice intervenție;
- Neamestecul în afacerile interne;
- Egalitate și avantaje reciproce;
- Coexistența pașnică.

Realizând potențialul reprezentat de statele membre ale Mișcării de nealinieră, în perioada 1957-1964, Uniunea Sovietică a promovat o politică externă extrem de activă în raport cu ele, liderii sovietici sprijinind tinerele state pe plan politic, militar, economic și cultural cu scopul de a-și spori influența pe arena mondială și de a face din modelul socialist un pol de atracție. Din această perioadă, propaganda sovietică va avansa teza celor trei forțe principale pe plan internațional:

- Lagărul socialist;
- Mișcările comuniste și muncitorești din țările capitaliste;
- Mișcarea de eliberare națională a fostelor colonii.

În ansamblu, către mijlocul anilor '60, în relațiile internaționale și în politica externă sovietică se instalează o anumită perioadă de stabilizare. Supraputerile – având experiența conflictelor și a crizelor cărora au trebuit să le facă față în această perioadă – au ajuns la concluzia că sunt necesari pași concreți în domeniul dezarmării. Expresia acestei preocupări o reprezintă Tratatul pentru interzicere experiențelor atomice în atmosferă, în cosmos și sub apă, semnat la Moscova, august 1963.

1.6.2. Politica externă sovietică în perioada 1964-1985

Înlocuirea lui N.S. Hrușciov – la 14 octombrie 1964 – și alegerea lui Leonid Ilici Brejnev în funcția de secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (din 1966) s-au repercutat și asupra politicii externe a Uniunii Sovietice.

În pofida unei anumite stabilizări în relația Est-Vest, politica externă sovietică trebuia să găsească răspunsuri la provocările cu care se confrunța:

Provocările și răspunsurile politicii externe sovietice

- Schisma sovieto-chineză;
- Deteriorarea relațiilor cu SUA, pe fondul războiului din Vietnam;
- Creșterea influenței sovietice în rândul statelor din Lumea a treia nu a adus rezultatele scontate, în pofida mijloacelor financiare imense pe care statul sovietic le-a folosit.

Din acest motiv, factorii de decizie de la Kremlin au stabilit obiectivele politicii externe sovietice, care au rămas neschimbate pe toată perioada cât la conducerea partidului și statului s-a aflat L.I. Brejnev:

- Contracararea oricăror tentative de destrămare a sistemului socialist mondial;
- Normalizarea raporturilor cu Occidentul;
- Sprijinirea regimurilor „prietene” și a mișcărilor din statele Lumii a treia.

Principala caracteristică a politicii externe sovietice din perioada 1964-1985 a fost ideologizarea ei foarte puternică. Noua conducere de la Kremlin s-a distanțat de moștenirea hrușciovistă – coexistența pașnică dublată de confruntarea, din punct de vedere economic și social, între cele două sisteme –, promovând în relațiile internaționale confruntarea ideologică, potrivit căreia coexistența pașnică a sistemelor socialist și capitalist nu poate fi de lungă durată din cauza însăși a esenței capitalismului.

Această nouă orientare a politicii externe sovietice s-a aflat atât la baza sprijinului acordat mișcărilor radicale din statele occidentale și din cele aparținând Lumii a treia, cât și la aceea acțiunilor întreprinse împotriva contestatarilor sistemului socialist. Noua bază ideatică a politicii externe sovietice a avut drept consecință abordarea, de către Uniunea Sovietică, a relațiilor cu celelalte state socialiste într-un mod paternalist, în timp ce relația cu Vestul a avut de suferit ca urmare a confruntării.

Spre sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70, demersurile întreprinse de factorii de decizie sovietici vizau instaurarea unei destinderi în relațiile internaționale și, mai ales, în relația cu Statele Unite. În acest context, Uniunea Sovietică a avut o serie de inițiative:

- 1969 – sunt începute convorbiri sovieto-americane privind limitarea armamentelor strategice;
- 1970 – noul cancelar al Republicii Federale Germane, Willy Brandt, inițiază așa-numita **Ostpolitik** – deschiderea spre Est – grație căreia vor fi semnate tratate cu Uniunea Sovietică și Polonia pentru recunoașterea granițelor postbelice;
- 1971 – cele patru mari puteri – SUA, URSS, Marea Britanie și Franța – semnează un acord privind Berlinul Occidental, prin care s-a decis ca orice problemă legată de statutul orașului să fie reglementată prin intermediul negocierilor;
- 1972 – președintele SUA, Richard Nixon, vizitează Moscova; sunt semnate Tratatul START 1 și o serie de acorduri de colaborare în domeniul culturii, științei și sănătății;
- 1973 – secretarul general al PCUS, L.I. Brejnev, vizitează SUA, prilej cu care sunt discutate probleme vizând armamentele nucleare și reducerea armamentelor strategice.
- 1974-1975 – discuții sovieto-americane la nivel înalt pe marginea pregătirii Tratatului START 2;
- 1975 – la Helsinki, are loc Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, la care au participat 33 de state europene – cărora li s-au adăugat SUA și Canada –, și unde s-a semnat, la 1 august 1975, un Acord prin care au fost recunoscute frontierele naționale est-europene, iar drepturile omului în această regiune să fie recunoscute și respectate. Acest moment este considerat atât de către oamenii politici, cât și de către istorici punctul culminant al destinderii.

În paralel însă, Uniunea Sovietică a întreprins demersuri care vizau consolidarea controlului în sfera sa de hegemonie și extinderea acesteia:

- 1968 – „Primăvara de la Praga” – evenimentele din

Demersuri
sovietice
către destindere

Doctrina Brejnev

Cehoslovacia, unde, aripa reformatoare a Partidului Comunist Cehoslovac, sprijinită de o parte a intelighenției, a încercat să pună bazele unui „socialism cu față umană” – au fost aspru condamnate de către conducerea sovietică, care a decis să intervină armat pentru a pune capăt mișcării reformatoare (statele membre ale Tratatului de la Varșovia, fără România, au invadat Cehoslovacia); în plus, autoritățile de la Moscova au elaborat așa-numita **doctrină Brejnev** (sau **doctrina suveranității limitate**) prin care: „Partidul Comunist al Uniunii Sovietice pleacă de la premiza că soarta cuceririlor socialiste ale poporului cehoslovac, ca stat socialist, este legată de obligațiile pe care le are URSS și celelalte state frățești. Aceasta nu este doar o problemă internă a Partidului Comunist Cehoslovac. Este o problemă generală a cooperării statelor socialiste și a întregii mișcări comuniste” (revista „Kommunist”, nr. 13/1968);

Sfârșitul destinderii

- 1976 – conducerea sovietică a decis instalarea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune pe teritoriul Republicii Democratice Germane și a Cehoslovaciei; această decizie a avut drept consecință modificarea echilibrului de putere dintre Vest și Est;
- 1975-1979 – este perioada de apogeu a așa-numitului „conflict prin intermediari”, purtat de către cele două supraputeri – SUA și URSS: Angola, Mozambic, Etiopia, Nicaragua;
- 1979 – invadarea de către trupele sovietice a Afganistanului a marcat sfârșitul destinderii; conflictul din Afganistan s-a soldat pentru URSS cu pierderi materiale (zeci de miliarde de ruble) și umane (15.000 de soldați).

Astfel, politica externă a URSS în perioada 1964-1985 a parcurs un drumul de la confruntare – între 1965-1970 – la destindere – 1970-1979 – pentru ca, la începutul anilor '80, confruntarea să se facă din nou simțită.

Principala cauză a acestor zig-zag-uri în relațiile cu Vestul au fost nu numai neîncrederea dintre Est și Vest, ci și continuarea cursei înarmărilor, precum și puternica ideologizare a a politicii externe sovietice.

1.6.3. Politica externă a Uniunii Sovietice în perioada 1985-1991: către o nouă abordare

M.S. Gorbaciov și „noua gândire politică”

Noul curs adoptat pe plan intern nu putea să nu influențeze și politica externă. La baza noii orientări a politicii externe sovietice s-a aflat o nouă concepție filozofică – **noua gândire politică** – a cărei esență era diversitatea, dar și integritatea lumii. Cu alte cuvinte, M.S. Gorbaciov – noul secretar general al PCUS – a pus accentul pe rezolvarea pe cale pașnică a conflictelor. Echilibrul de forțe – utilizat pentru rezolvarea problemelor internaționale – a fost, astfel, înlocuit cu echilibrul intereselor, care promova supremația intereselor universal-umane

**Perestroika din
politica externă a
URSS**

asupra celor de clasă.

Reformiștilor din domeniul politicii externe, noul secretar general le-a trasat următoarele sarcini:

- Normalizarea relațiilor dintre Est și Vest pe calea dezarmării;
- Deblocarea conflictelor regionale;
- Stabilirea de strânse legături economice și politice cu diverse state.

Roadele acestui nou curs au fost întâlnirile regulate sovieto-americane la nivel înalt (Geneva, noiembrie 1985; Reikyavik, octombrie 1986; Washington, decembrie 1986; Moscova, iulie 1988). În acest context, la 8 decembrie 1987 a fost semnat un acord istoric, care prevedea distrugerea unor rachete nucleare (cu rază mică și medie de acțiune).

În februarie 1988, M.S. Gorbaciov a decis retragerea trupelor din Afganistan în decurs de un an.

Prin colaborarea la nivel diplomatic dintre specialiștii sovietici și cei occidentali, o serie de conflicte – Etiopia, Angola, Mozambic, Nicaragua – au fost lichidate, iar URSS a întrerupt sprijinul acordat regimurilor din Irak și Libia.

În această perioadă are loc normalizarea relațiilor sino-sovietice, proces inițiat în urma vizitei lui M.S. Gorbaciov la Beijing, în mai 1989.

Însă cele mai importante schimbări au avut loc în Europa Centrală și de Sud-Est, în perioada 1989-1990: în urma unor mișcări – unele cu caracter pașnic, altele luând forma unor confruntări armate – liderii comuniști din această zonă au fost înlocuiți, iar odată cu ei și sistemul politic, economic și social.

În 1990, are loc un eveniment istoric: URSS și-a dat acordul pentru reunificarea Germaniei; Organizația Tratatului de la Varșovia și Consiliul Economic de Ajutor Reciproc și-au încetat existența.

**Destrămarea
Uniunii Sovietice
și
consecințele ei**

Într-o perioadă extrem de scurtă – 1987-1991 – Uniunea Sovietică a pierdut importante poziții în Europa Centrală și de Sud-Est, valul schimbărilor profunde având să ducă la însăși destrămarea ei.

Destrămarea Uniunii Sovietice a avut drept principală consecință schimbarea situației geostrategice pentru Rusia. Aceasta din urmă pierduse importante teritorii în Europa Centrală și de Sud-Est, țările din zonă adoptând un nou curs, care viza integrarea în structurile euro-atlantice.

Noii lideri din fostele state socialiste și din fostele republici unionale au adoptat un discurs rusofob, învinuind Rusia de „genocid”, „furt” și „colonizare”

Marina militară rusă a pierdut pozițiile de la Marea Baltică și din Marea Neagră, iar unitatea complexului militaro-industrial din perioada sovietică a fost distrusă. Acest lucru avea să atragă după el și schimbarea raportului de forțe în privința armamentului convențional, în favoarea Occidentului.

În fine, dispariția URSS a mai avut drept consecință „dezghețarea” așa-numitelor conflicte înghețate din Transnistria, Osetia de Sud, din enclava Nagorno-Karabah.

Realizările Rusiei în materie de politică externă – de-a lungul istoriei –

au fost conforme cu vastitatea teritoriului său. Acest **teritoriu**, precum și capacitatea poporului rus de a îndura cele mai crunte privațiuni, în numele unei **idei**, au împiedicat în două rânduri ca un cuceritor să domine Europa: Napoleon, în secolul al XIX-lea, și Hitler, în secolul XX. În ambele cazuri, pacea prin care s-a încheiat aventura celor doi cuceritori, s-a identificat cu principiile autocratice ale Rusiei: conservatorismul și întruchiparea sa politică (Sfânta Alianță, apărută, în 1815, după Congresul de la Viena), și mesianismul revoluționar, după 1945.

De-a lungul timpului, diplomația desfășurată de Rusia/URSS s-a dovedit a fi extrem de abilă și, mai ales, răbdătoare:

- În prima jumătate a secolului al XIX-lea: alianța cu Prusia și Austria, împotriva Franței;
- În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea: alianța cu Franța, împotriva imperialismului Germaniei;
- În prima jumătate a secolului XX: alianțele succesive cu Franța și Marea Britanie (în cadrul securității colective) și cu Germania, pentru evitarea izolării;
- În perioada decembrie 1941-1945: alianța cu Marea Britanie și SUA pentru a face față agresiunii Germaniei;
- În perioada 1949-1991: URSS a practicat șantajul nuclear și lupta pentru pace pentru a delimita Europa de SUA și pentru a o transforma pe cea din urmă în ochii opiniei publice în cel mai mare dușman al păcii.

După destrămarea URSS, statele occidentale au fost convinse că promovarea idealurilor democratice pe plan intern vor avea drept consecință reformarea politicii externe. Aceasta a fost – potrivit lui Henri Kissinger – esența „lunii de miere” dintre SUA/Europa și Federația Rusă în perioada când la conducerea celei din urmă s-a aflat Boris Elțin.

Rusia din perioada Vladimir Putin, însă, este cu totul alta. Cu un trecut total diferit de cel al predecesorului său, Vladimir Putin promovează o politică externă care amintește de trecutul glorios al Rusiei țariste și imperiale și care se concretizează prin afișarea menirii Rusiei (**ideea**) și dominația vecinilor prin intermediul presiunilor, stimulentele și șantajului.

La 31 decembrie 1999, la scut timp după preluarea funcției de președinte ad-interim al Federației Ruse, Vladimir Putin declara: „Nu se va întâmpla pentru că nu e cu puțință ca Rusia să devină o copie a, să zicem, Statelor Unite sau Marii Britanii... Pentru ruși, un stat puternic nu este o anomalie de care ar trebui să se descotorosească. Dimpotrivă, ei îl privesc ca pe un garant al ordinii, inițiatorul și forța conducătoare a oricărei schimbări”. Tradiția imperială a Rusiei a fost și mai explicit afirmată cu prilejul discursului său inaugural, din aprilie 2000: „Trebuie să ne cunoaștem istoria, să o cunoaștem așa cum s-a petrecut cu adevărat, să tragem învățăminte din ea și să ne amintim întotdeauna că aceia care au creat statul rus au luptat pentru demnitatea lui și l-au transformat într-un stat mare și puternic”.

Vocația globală a Rusiei are la bază un sentiment al suferinței

De la Boris Elțin
la Vladimir Putin:
redefinirea
politicii externe
ruse

împărtășite și al suferinței comune în fața autorității. De aceea, idealismul rusesc a alimentat expansionismul și naționalismul, fapt care reiese dintr-un document de politică de securitate națională, adoptat la 3 octombrie 1999 (Putin era premier): „(...) să creăm un domeniu economic unic cu membrii Comunității Statelor Independente, adică fostele republici ale Uniunii Sovietice, cu excepția statelor baltice”. După această dată, Rusia a făcut tot ce i-a stat în putință pentru că tinerele state independente să resimtă în mod dureros independența lor – prezența trupelor sovietice, încurajarea războaielor civile, presiuni economice – astfel încât cooperarea cu Federația Rusă să li se pară răul cel mai mic:

- Moldova – partidul comunist este la conducere;
- Georgia – se confruntă cu mari presiuni economice, militare și politice, prin sprijin rusesc acordat grupurilor disidente interne;
- Azerbaidjan și Uzbekistan – suferă presiuni asemănătoare;
- Belarus – reprezintă un satelit de facto al Rusiei;
- Ucraina – este obiectul tensiunilor interne, cauzate, în mare parte, și de către Rusia.

Preocuparea tradițională rusă pentru securitate, are la bază problema securizării granițelor. Aceasta este și explicația pentru atitudinea dură, adoptată de Rusia, când Occidentul și-a extins sistemele de securitate cât mai aproape de granițele Rusiei. Un astfel de demers este perceput de factorii de decizie ruși ca fiind foarte amenințător.

Test de autoevaluare 5

4.1. Prezentați, pe scurt, schimbarea intervenită în politica externă sovietică după moartea lui Stalin.

.....
.....
.....

4.2. Enumerați obiectivele politicii externe sovietice în perioada 1964-1982.

.....
.....

4.3. Comentați, pe scurt, următorul text: „Partidul Comunist al Uniunii Sovietice pleacă de la premiza că soarta cuceririlor socialiste ale poporului cehoslovac, ca stat socialist, este legată de obligațiile pe care le are URSS și celelalte state frățești. Aceasta nu este doar o problemă internă a Partidului Comunist Cehoslovac. Este o problemă generală a cooperării statelor socialiste și a întregii mișcări comuniste” (revista „Kommunist”, nr. 13/1968).

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 49

1.7. Bibliografie

1. Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin*, București, Ed. Corint, 2000.
2. Idem, *Istoria Uniunii Sovietice de la Stalin la Hrușcirov*, București, Ed. Corint, 2001.
3. Idem, *Istoria Uniunii Sovietice de la Brejnev la Gorbaciov*, București, Ed. Corint, 2002.
4. Jean-Baptiste Durossele, Andre Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale (1919-1991)*, vol. I-II, București, Ed. Tehnică, 2005.
5. Moshe Lewin, *La formation du systeme soviétique*, Paris, Gallimard, 1985.
6. Sheila Fitzpatrick, *Everyday Stalinism*, New York, Oxford University Press, 1999.
7. Francois Furet, *Trecutul unei iluzii*, București, Ed. Humanitas, 1996.
8. Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945*, București, Ed. Corint, 2005.
9. Jaques Bainville, *Les consequences politique de la paix*, Paris, 1920.
10. Nicholas V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, Iași, Institutul European, 2001.
11. John Lewis Gaddis, *We Know Now. Rethinking the Cold War History*, Oxford Clarendon Press, 1997.
12. Cold War International History Project (www.cwihp.edu)
13. Avalon Project (www.yale.edu).

1.8. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

- 1.1. Securitatea reprezintă forma cea mai generală și cea mai esențială a unui stat.
- 1.2. Spațiul – teritoriul Rusiei/Uniunii Sovietice; Oamenii – potențialul demografic al țării, a cărui importanță a putut fi dovedită de-a lungul istoriei; Suflete – acțiunea ideologiei/propagandei, cu scopul de a-i îndoctrina populația.
- 1.3. Permanențele istoriei reprezintă – figurat vorbind – o infrastructură a evenimentelor istorice. Acestea sunt: pământul, rasa și ideea.
- 1.4. Insecuritatea din interiorul partidului; insecuritatea elitei politice sovietice în raport cu populația; insecuritatea manifestată de Uniunea Sovietică în raport cu celelalte state (altfel spus, cu mediul internațional înconjurător).

Test de autoevaluare 2

- 2.1. Inițiativele sovietice de politică externă în perioada 1917-1924, au vizat declanșarea de revoluții în țările situate în așa-numita vecinătate apropiată, cu scopul de a instaura regimuri comuniste. Demersurile sovietice au vizat următoarele țări: Germania (1918 și 1923); Ungaria (1919); România (1919 și 1924); Polonia (1919-1920) și Estonia (1924).
- 2.2. Viziunea lui Stalin, care avea să fie biruitor în rivalitatea cu Troțki, a adus în centrul politicii externe sovietice problema **brâului de securitate**, altfel spus, a progresivei înlocuirii a „încercuirii capitaliste” prin „încercuirea socialistă”. Este meritul sovietologului american Robert C. Tucker de a fi arătat că Stalin și-a deplasat atenția în ceea ce privește victoria revoluției comuniste de la marile puteri europene la statele limitrofe

Uniunii Sovietice: „Viziunea lui Stalin despre revoluțiile viitoare fiind rusocentrică a fost concentrată asupra țărilor limitrofe”; încă din 1925, el sublinia necesitatea existenței unei Armate Roșii puternice, capabilă să intervină în ajutorul revoluției comuniste din țările vecine.

2.3. În esență, programul prevedea transferul tuturor asociațiilor cu specific militar – constituite pe bază de voluntariat – din subordinea armatei în rândul organizațiilor de masă. Pe lângă acest transfer însă, programul conținea indicații clare privind:

- pregătirea militară a populației;
- cultivarea ideii de apărare a țării;
- pregătirea fizică și psihică (erau vizate sporirea rezistenței la efort fizic și psihic);
- cunoștințe privind tactica formațiunilor militare mici (pluton);
- cunoștințe privind folosirea armamentului ușor și a produselor chimice care, în vreme de război, puteau fi folosite pentru realizarea unor arme;
- elaborarea de planuri privind mobilizarea raioanelor, și de trecere a fabricilor la producția de război;
- pregătirea întregii țări pentru război (din punct de vedere sanitar, educațional, judecătoresc, economic);
- practicarea spionajului industrial în străinătate;
- studierea problemelor de apărare în cadrul asociațiilor științifice.

Test de autoevaluare 3

3.1. Cuvântarea lui Stalin, rostită la 19 august 1939, în Biroul Politic, în care a justificat acordul sovieto-german a fost difuzată de Agenția Havas și publicată în presa franceză din 28 și 29 septembrie 1939. Textul a fost prompt dezmințit de Stalin însuși la 30 noiembrie. Textul atribuit lui Stalin exprimă fondul gândirii dictatorului sovietic, în ajunul semnării tratatului sovieto-german. Argumentul invocat de Stalin ilustrează perfect principiul potrivit căruia un război între țările capitaliste servește interesele de securitate ale Uniunii Sovietice.

3.2. Protocolul adițional secret a exprimat în chipul cel mai fidel concepția lui Stalin despre glacișul strategic. Potrivit acestui document în sfera de interese a URSS intrau:

- Finlanda;
- Estonia;
- Letonia;
- parte din Polonia;
- Basarabia;

În cea germană cealaltă parte a Poloniei și Lituaniei.

3.3. Noua orientare a politicii externe sovietice avea un triplu avantaj:

- Împiedica realizarea unui „front capitalist” împotriva URSS;
- Oferea un minimum de garanții de securitate prin alianța cu unele țări capitaliste;
- Constituia un mijloc de presiune asupra lui Hitler pentru a-l determina să reia politica de la Rapallo.

Test de autoevaluare 4

4.1. Proiectele sovietice de organizare postbelică a Europei au decurs din principiul fundamental al asigurării securității URSS. După cum se știe, există două modalități de

asigurare a securității:

- Activă, care presupune efortul de a dobândi o frontieră strategică sau impunerea unei orientări favorabile intereselor statului mai puternic vecinilor mai slabi.
- Pasivă, care înseamnă câștigarea de timp în vederea dezvoltării potențialului militar, prin acordarea de concesiuni statului mai puternic și, deci, mai amenințător.

În lumina clasificării de mai sus, se poate spune că politica externă a lui Stalin s-a încadrat, cu precădere (deci, nu în totalitate) în prima categorie: căutarea securității prin mijloace active – obținerea unei frontiere strategice și crearea unui sistem de state-satelite. Prin ambele modalități se crea un amplu brâu de securitate, un glacis strategic prin extinderea spre vest a frontierelor URSS și prin formarea unui bloc de state clientelare, aflate sub controlul sovietic.

4.2. Proiectele sovietice de organizare postbelică sunt: Planul Maiski, Planul Litvinov și Planul Gromîko.

Test de autoevaluare 5

5.1. După moartea lui Stalin (5.III.1953), relațiile internaționale, în general, și politica externă a URSS, în special, au cunoscut o anumită ameliorare – formula folosită în epocă pentru denumirea perioadei a fost „dezgheț”, după numele romanului omonim al scriitorului sovietic Ilya Ehrenburg – caracterizată prin:

- Adoptarea de măsuri în direcția limitării armamentelor din cadrul celor două blocuri militare (Organizația Atlanticului de Nord – fondată la 4.IV.1949/Organizația Pactului de la Varșovia – înființat la 14.V.1955);
- Inițierea de contacte între liderii marilor puteri, în special între cei sovietici și americani.

5.2. Obiectivele politicii externe sovietice în perioada cât la conducerea partidului și statului s-a aflat L.I. Brejnev au fost:

- Contracurarea oricăror tentative de destrămare a sistemului socialist mondial;
- Normalizarea raporturilor cu Occidentul;
- Sprijinirea regimurilor „prietene” și a mișcărilor din statele Lumii a treia.